

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม (Socio-Cultural Theories)

1. แนวคิดทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม 3 ขั้นตอนตามทฤษฎีของ กองต์ (Comte's Three Stages of Social Change)

กองต์ (Comte, 1988 : 9-15) นักสังคมวิทยา ชาวฝรั่งเศสได้เสนอแนวความคิดในเรื่องวิวัฒนาการ (evolution) ทางสังคม-วัฒนธรรม โดยแบ่งสังคมออกเป็นสองส่วนด้วยกันคือ สังคมสถิตย์ (social statics) และสังคมพลวัต (social dynamics) เรื่องแรกเป็นแนวคิดว่าด้วยโครงสร้างของสังคมที่เป็นระบบแบบองค์รวม (holism) ประกอบด้วยสถาบันหรือส่วนต่าง ๆ ทางสังคม แต่ละส่วนของสถาบันต่างก็ทำหน้าที่ของตนเองประสานกับส่วนอื่น ๆ (parts) ในลักษณะที่ต่างฝ่ายเอื้อต่อกัน สนับสนุนพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน (interdependent) เป็นเรื่องเกี่ยวกับความเป็นระเบียบหรือความสอดคล้องหรือความสอดคล้องของเงื่อนไขต่าง ๆ ที่ทำให้มนุษย์อยู่ในสังคมได้เป็นปกติ เมื่อส่วนหนึ่งส่วนใดของสังคมเปลี่ยนแปลงก็จะมีผลกระทบต่อส่วนอื่น ซึ่งต้องปรับเปลี่ยนตามไปด้วย เมื่อปรับตัวได้สังคมก็สามารถดำเนินต่อเนื่องมาเรื่อย ๆ จวบจนปัจจุบัน ส่วนเรื่องหลังเป็นแนวคิดว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงทางสังคม-วัฒนธรรมเน้นการเปลี่ยนแปลงทางสังคม-วัฒนธรรมในแง่ของวิวัฒนาการ ซึ่งกองต์แบ่งขั้นตอนวิวัฒนาการออกเป็น 3 ขั้นตอนดังนี้ (Coser, 1977 : 7-8)

- 1) ขั้นเทววิทยาหรือขั้นนิยาย (the theological or fictitious stage)
- 2) ขั้นอภิปรัชญาหรือขั้นแห่งเหตุผลตามหลักปรัชญา (the metaphysical or abstract stage)
- 3) ขั้นวิทยาศาสตร์หรือปฏิฐานนิยม (the scientific or positive stage)

ขั้นตอนทั้งสามเหล่านี้สอดคล้องกับลำดับของวิวัฒนาการทางปัญญาและการจัดระเบียบของสังคม ดังแสดงไว้ในตาราง 1

ตาราง 1 แนวคิดทฤษฎี 3 ขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการทางสังคมและภูมิปัญญาตามทรรศนะ
ของกองต์

ทิศทางแห่ง วิวัฒนาการ : แนวตั้ง (vertical)	ขั้นตอน วิวัฒนาการ	ลักษณะความเชื่อ ภูมิปัญญา สังคมและ วัฒนธรรม		
		ความเชื่อ/องค์ ความรู้	สังคม	ผู้นำ
↑	วิทยาศาสตร์ (positivistic stage)	เน้นวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ทันสมัย	อุตสาหกรรม	นักวิทยาศาสตร์
	อภิปรัชญา (metaphysical stage)	เน้นเหตุผลตาม หลักปรัชญา / ปฏิเสธอำนาจลึกลับ เหนือธรรมชาติที่ขาดเหตุผล	สังคมที่อยู่ใน ระหว่างการ เปลี่ยนผ่านจาก สังคมเกษตร กรรมเป็นสังคม อุตสาหกรรม	ปรัชญาเมธี
	เทววิทยา (theological stage)	เน้นศาสนาและ อำนาจลึกลับ เหนือธรรมชาติ	เกษตรกรรม	พระหรือศาสน เมธี

ที่มา : ดัดแปลงจากเทอร์เนอร์ และเบอค์เลย์ (Turner and Beeghley, 1981 : 48)

ทฤษฎี 3 ขั้นตอนของกองต์ที่เสนอไว้ข้างต้นแสดงให้เห็นวิวัฒนาการทางความคิดและ
พัฒนาการทางวัตถุ (วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี) สังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์ กองต์เชื่อว่
การศึกษาเกี่ยวกับความคิดและภูมิปัญญามีส่วนทำให้เกิดความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงสังคมและ
วัฒนธรรมของแต่ละสังคม แนวคิดทฤษฎีของกองต์โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงในแนววิวัฒนาการ
จากสังคมเกษตรไปเป็นสังคมอุตสาหกรรมจะเป็นกรอบเชิงทฤษฎีช่วยให้ผู้วิจัยสร้างกรอบแนวคิด
เกี่ยวกับสังคมลาว เมื่อมองภาพรวม (Holism) ซึ่งในขณะนี้แนวโน้มจะเปลี่ยนจากสังคมเกษตร
กรรมเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรมแม้ยังเป็นภาพพรางมัวไม่ชัดเจน แต่ก็เป็นที่ไปตามกระบวนการที่
กองต์เสนอไว้

2. แนวคิดทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงตามทฤษฎีของมาร์กซ์ : ทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory)

มาร์กซ์ (Marx, 1971 : 1-23) เป็นนักปรัชญา นักเศรษฐศาสตร์ นักสังคมวิทยาและนักประวัติศาสตร์ ได้เสนอทฤษฎีชนชั้นและความขัดแย้งระหว่างชนชั้น (class and class conflict theory) จุดเริ่มต้นแห่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมแนวของวัตถุนิยมวิภาษวิธี (dialectical materialism) เป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นไปตามหลักวิภาษวิธี กล่าวคือ บทเสนอ (thesis) บทแย้ง (anti-thesis) และบทสังเคราะห์ (synthesis) โดยมีเงื่อนไขทางเศรษฐกิจเป็นสาเหตุหลัก (economic determinism) หรือเป็นตัวแปรอิสระ (independent variables) มาร์กซ์เชื่อว่าสสารหรือวัตถุกล่าวคือ เศรษฐกิจกำหนดหรือลิขิตความเป็นไปของสภาวะที่เป็นนามธรรมกล่าวคือ ระบบความเชื่อ ค่านิยมและปทัสถานทางสังคมเป็นต้น (material determines the non-material) เงื่อนไขทางวัตถุกล่าวคือ ระบบเศรษฐกิจจะเป็นตัวกำหนดหรือลิขิตความเป็นไปของสังคม (society is rooted in material condition of life) สังคมตามทฤษฎีของมาร์กซ์ประกอบด้วยโครงสร้างพื้นฐาน (infrastructure) คือ ระบบเศรษฐกิจและโครงสร้างส่วนบน (superstructure) คือ โครงสร้างหรือสถาบันทางสังคมอื่น ๆ นอกจากระบบเศรษฐกิจ เช่น ครอบครัว ศาสนา และการเมืองเป็นต้น โครงสร้างทั้งสองส่วนนี้จะเปลี่ยนแปลงไปตามกฎของวิภาษวิธี (dialectics) ซึ่งเป็นการพัฒนาแบบวิวัฒนาการ (evolutionary development) (Kinloch, 1977 : 108)

มาร์กซ์เสนอว่า ประวัติศาสตร์ของสังคมมนุษย์ทั้งหลายทั้งปวง แต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นประวัติหรือความเป็นมาของการต่อสู้ระหว่างชนชั้น (the history of all hither to existing society is history of class struggles) (Marx, 1989 : 9) ข้อความหรือประพจน์นี้สะท้อนข้อเท็จจริงในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติว่า สังคมประกอบด้วยชนชั้นและมีความขัดแย้งทางสังคม ซึ่งนำไปสู่การต่อสู้ระหว่างชนชั้นอย่างน้อย 2 กลุ่มขึ้นไป ความขัดแย้งทางสังคมเช่นนั้นเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนทางสังคมจากสถานภาพหนึ่งไปยังอีกสถานภาพหนึ่ง ภายใต้เงื่อนไขด้านเศรษฐกิจ กาลและเทศะ ซึ่งก็เป็นไปตามกฎวิภาษวิธี การเปลี่ยนแปลงโดยนัยดังกล่าวมีลักษณะเป็นพัฒนาการที่มีขั้นตอนตามหลักวิวัฒนาการที่ทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ในประวัติหรือความเป็นมาของสังคมมนุษย์มีหลากหลายรูปแบบและประดิษฐ์ขึ้นเพื่อใช้เป็นกลไกช่วยวิถีชีวิตมนุษย์พัฒนาอย่างต่อเนื่อง มาร์กซ์ได้อธิบายว่า ถ้ามีการเปลี่ยนอยู่ในระบบการผลิตแล้วในส่วนอื่นของสังคมก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย เขาได้แบ่งขั้นตอนของประวัติศาสตร์

สังคมมนุษย์ออกเป็น 5 ขั้นตอน ซึ่งขึ้นอยู่กับลักษณะของความก้าวหน้าและความเจริญของแบบ
วิธีการผลิตของสังคมดังนี้ (Kinloch, 1977 : 104-105)

- 1) สังคมคอมมิวนิสต์แบบดั้งเดิม (primitive communism)
- 2) สังคมทาส (slavery)
- 3) สังคมศักดินา (feudalism)
- 4) สังคมทุนนิยม (capitalism)
- 5) สังคมนิยม (socialism)
- 6) สังคมที่มาร์กซ์คาดว่าจะเป็ขั้นตอนสุดท้ายได้แก่สังคมคอมมิวนิสต์ (communism)

ณ จุดนี้จึงมีคำถามหลัก 3 ข้อคือ : 1) ชนชั้นคือใคร 2) ทำไมจึงมีความขัดแย้งระหว่าง
ชนชั้นและ 3) ปัญหาเกี่ยวกับความขัดแย้งได้รับการแก้ไขอย่างไร

ต่อคำถามแรก มาร์กซ์ระบุว่า เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ แบบแผนการผลิต เป็น
เงื่อนไขให้เกิดชนชั้น กล่าวคือ ผู้เป็นเจ้าของปัจจัยในการผลิต (owners of means of production)
เป็นกลุ่มหนึ่งซึ่งเรียกว่า ชนชั้นกฏุมพีหรือนายทุน (bourgeoisie) และอีกกลุ่มหนึ่งผู้ซึ่งเป็นผู้ขาย
แรงงานเพื่อค่าตอบแทนในรูปของค่าจ้าง เรียกว่า ชนชั้นกรรมมาชีพ (proletariat) คน 2 กลุ่มนี้มี
ปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกันเพื่อผลตอบแทนด้านเศรษฐกิจได้ระบบเศรษฐกิจในแต่ละยุค (Marx,
1989 : 14-21)

ต่อคำถามที่สอง มาร์กซ์ตอบว่าเพราะผู้เป็นเจ้าของปัจจัยในการผลิตเอารัด
เอาเปรียบ (exploitation) ฝ่ายที่ใช้แรงงานในรูปของมูลค่าส่วนเกิน (surplus value) กล่าวคือ การ
ขูดรีดแรงงานกรรมกรโดยฝ่ายนายจ้าง การเอารัดเอาเปรียบในเรื่องแรงงานนี้จะทำให้ฝ่ายเสีย
เปรียบลุกขึ้นต่อสู้ในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งก็เป็นไปตามหลักของฝ่ายเสนอและฝ่ายแย้ง (thesis and
anti-thesis) ยิ่งมีการเอารัดเอาเปรียบสูงก็ยิ่งมีความขัดแย้งสูงระหว่างชนชั้นดังกล่าว ซึ่งอาจจะมี
ความรุนแรงมากหรือน้อยจนกลายเป็นสงครามระหว่างชนชั้นหรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับการต่อรองหรือ
การประนีประนอมของทั้ง 2 ฝ่าย (Giddens, 1992 : 46-52)

ต่อคำถามที่สาม มาร์กซ์พบว่าเท่าที่เป็นมาในอดีตความขัดแย้งระหว่างชนชั้นจะยุติได้
ก็ต่อเมื่อทั้งสองฝ่ายหาข้อยุติที่ต่างฝ่ายก็ได้รับประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งเป็นจุดสมดุลทางสังคมอันเกิด
จากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมและวัฒนธรรม (synthesis) แต่ในกรณีของสังคมทุนนิยม
ความขัดแย้งค่อนข้างจะรุนแรง เพราะชนชั้นกรรมมาชีพถูกเอารัดเอาเปรียบในรูปของมูลค่าส่วนเกิน
ในอัตราสูง โดยเจ้าของปัจจัยในการผลิต (นายทุน) ในขณะที่เดียวกันทั้ง 2 ฝ่ายก็มีจุดยืนคนละขั้ว
มาร์กซ์จึงเสนอแนวทางในการแก้หรือขจัดความขัดแย้งระหว่างชนชั้นด้วยการปฏิวัติ โดยชนชั้น

กรรมชาติ โดยประกาศมาตรการหรือบัญญัติ 10 ประการในการประชุมสันนิบาตคอมมิวนิสต์นานาชาติ ณ กรุงลอนดอน เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2390 (ค.ศ. 1847) ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้ (Marx, 1989 : 30-31 และประจิตร มหาหิง, 2529 : 49-50)

- 1) เลิกล้มกรรมสิทธิ์ในที่ดินและใช้ค่าเช่าที่ที่จัดเก็บจากที่ดิน เพื่อสาธารณประโยชน์
- 2) จัดเก็บภาษีรายได้แบบก้าวหน้า
- 3) เลิกล้มสิทธิแห่งการรับมรดก
- 4) ยึดทรัพย์สินของผู้อพยพออกนอกประเทศและผู้เป็นขบถทั้งหลาย
- 5) จัดให้มีศูนย์เครดิตรวมอยู่ในมือของรัฐ โดยให้มีธนาคารแห่งชาติพร้อมกับเงินทุนจากรัฐบาลและให้รัฐบาลเป็นผู้ผูกขาดในเรื่องเครดิต
- 6) จัดให้มีบริการด้านการขนส่งและการคมนาคม และให้มีศูนย์กลางอยู่ในมือของรัฐ
- 7) ให้มีการขยายโรงงานและขยายเครื่องมือเครื่องใช้ในการผลิตที่รัฐเป็นเจ้าของ ให้มีการเพาะปลูกในที่ดินที่ปล่อยรกร้างไว้ และให้มีการปรับปรุงคุณภาพของที่ดินภายใต้แผนเดียวกัน
- 8) ให้ทุกคนมีพันธะเท่ากันที่จะต้องทำงาน
- 9) รวมเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมเข้าด้วยกัน และให้ลดข้อแตกต่างระหว่างเมืองกับชนบท
- 10) ให้การศึกษาแบบให้เปล่าและให้ล้มเลิกการใช้แรงงานเด็ก การศึกษาต้องสอดคล้องกับการผลิตชนิดอุตสาหกรรม

หลักคอมมิวนิสต์ 10 ประการนี้ได้กลายเป็นปรัชญาและแนวนโยบายของกลุ่มประเทศสังคมนิยมแบบคอมมิวนิสต์ เช่น สหภาพโซเวียตและจีน รวมทั้งประเทศลาว หลังจากพรรคประชาชนปฏิวัติลาวได้เข้ายึดครองประเทศลาว เมื่อปี พ.ศ. 2518 จนกระทั่งปัจจุบัน หลักคอมมิวนิสต์ดังกล่าวเป็นนโยบายสาธารณะที่จะช่วยให้ผู้วิจัยศึกษาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวปี พ.ศ. 2518 จนถึงปี พ.ศ. 2544

3. ทฤษฎีความขัดแย้งหลังจากกองต์และมาร์กซ์ (Later Development of Conflict Theory after Comte and Marx)

ในการพัฒนาแนวคิดทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมหลังจากกองต์และมาร์กซ์ มีนักสังคมศาสตร์หลายคนโดยเฉพาะนักสังคมวิทยา เช่น เอมิล เดอร์ไคม์ (Emile Durkheim / 1858-1917) แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber / 1864-1920) พาสันส์ (Talcott Parsons / 1902-1979) โคเซอร์ (Lewis Coser / 1913-) เว็บบเลน (Thorstein Veblen / 1857-1929) ลูทซ์ (Georg Lukacs / 1885-1971) ฮอร์ไคเมอร์ (Max Horkheimer / 1895-1973) อาโดร์โน

(Theodor Adornol / 1903-1969) มิลส์ (C.Wright Mills / 1916-1962) และดาร์เรนดอร์ฟ (Ralf Dahrendorf / 1916-) เป็นต้น ได้อธิบายขยายความแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความขัดแย้งทั้งที่เห็นด้วยและขัดแย้ง นักสังคมวิทยารุ่นบุกเบิกทั้ง 2 คน 4 คนแรกเห็นด้วยกับทฤษฎีของกองด์ และได้พัฒนาทฤษฎีสังคมวิทยาแนวหรือสำนักหน้าที่นิยม ส่วนอีก 6 คนหลังเห็นด้วยกับมาร์กซ์ และได้พัฒนาทฤษฎีสังคมวิทยาสำนักความขัดแย้ง แต่อย่างไรก็ตามผู้วิจัยได้นำใช้แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความขัดแย้งทางสังคมและวัฒนธรรมเท่านั้น เช่น พาสส์ โคเซอร์ และดาร์เรนดอร์ฟ ซึ่งเป็นทฤษฎีที่เอื้อต่องานการวิจัยครั้งนี้

โคเซอร์ (Coser, 1956 : 34-49) ได้อธิบายว่าความขัดแย้ง (conflict) มีผลทั้งด้านบวกและด้านลบ ความขัดแย้งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการขัดเกลาทางสังคม และไม่มีสังคมใดที่จะมีความสุขได้อย่างสมบูรณ์โดยไม่มี ความขัดแย้งเลย ความขัดแย้งในสังคมเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะปัจเจกบุคคลต่างก็มีทั้งรักและทั้งเกลียดอยู่ในตัว ดังนั้นความขัดแย้งจึงเป็นส่วนหนึ่งในมนุษย์ ความขัดแย้งเป็นทั้งการทำลายและการสร้างสรรค์ เพราะความขัดแย้งเป็นส่วนหนึ่งของการแก้ไขปัญหาเพื่อนำไปสู่ความเป็นเอกภาพได้ ความขัดแย้งเป็นการกระตุ้นที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้หลายรูปแบบ เช่น เกิดกลุ่มใหม่ ๆ ขึ้นมา การลดความรุนแรงและความตึงเครียด หรือทำให้โครงสร้างของกลุ่มมีความซับซ้อนเพิ่มมากขึ้น หรืออาจทำให้เกิดพันธมิตรกับกลุ่มอื่นได้ ความขัดแย้งเป็นพลังในการกระตุ้นให้สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลง

โคเซอร์ (Coser, 1975 : 207-209) ได้เสนอเพิ่มเติมว่า ความขัดแย้งได้ก่อให้เกิดการแบ่งแยกและความแตกแยกในชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมเป็นอย่างมาก แต่ในความเป็นจริงแล้วมันอาจเป็นวิธีการที่ก่อให้เกิดความสมดุลของสังคม อีกอย่างหนึ่งการหน้าที่ของความขัดแย้งก็คือการสร้างบรรทัดฐานและกฎเกณฑ์ใหม่สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันใหม่ระหว่างความแตกต่างของกลุ่ม และแก้ไขปรับปรุงที่อาจเป็นไปได้ของการแบ่งแยกที่พาให้เกิดความไม่เสมอภาคในทางอำนาจและสิทธิอำนาจ ถ้าปราศจากความขัดแย้งสังคมก็จะไม่มีการเปลี่ยนแปลง สังคมจะขาดพลวัต สำหรับความขัดแย้งของสังคมและความสร้างสรรค์ทางสังคม มันได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กันทางสังคมที่มีความมั่นคง และถ้าปราศจากความสร้างสรรค์ร่วมกันก็จะไม่สามารถทำให้การเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีเกิดขึ้นได้ โคเซอร์ได้สรุปว่า ความขัดแย้งในสังคมต่าง ๆ ได้ก่อให้เกิดนวัตกรรมทางสังคมและการผสมผสานกันทางโครงสร้างของสังคมอย่างเข้มงวด โดยสรุปความขัดแย้งทางสังคมตามทฤษฎีของโคเซอร์เป็นเหตุและเงื่อนไขให้เกิดนวัตกรรมทางสังคมช่วยให้ระบบสังคมปรับตัวได้อย่างมีประสิทธิภาพ (eufunction)

ดาห์เรนดอร์ฟ (Dahrendorf, 1959 : 98-101) ได้แย้งว่า ความขัดแย้งอาจจะเป็นผลของการเปลี่ยนแปลงหรือไม่ก็ได้ และอาจจะเป็นผลของการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบต่าง ๆ ที่แตกต่างกัน ความขัดแย้งได้ก่อให้เกิดความมีเสถียรภาพที่ได้มีการดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ซึ่งไม่มีผู้ชนะตลอดกาลอยู่ในระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ความผูกพันอย่างเหนียวแน่นในความสัมพันธ์ที่เนื่องด้วยความขัดแย้ง เป็นผลของความพ่ายแพ้ของการสร้างอำนาจหรือกลุ่มผู้ต่อต้านการปกครอง อาจเป็นผลทั้งหมดหรือบางส่วนของระบบที่เน้นการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการกระจายสิทธิ ทรัพยากร และสิทธิอำนาจใหม่ นั่นคือกลไกให้เกิดการแก้ปัญหาแนวใหม่ (resolution) เกี่ยวกับปัญหาของสิทธิต่าง ๆ และสิทธิอำนาจที่จะก่อให้เกิดการจัดประเภทใหม่เกี่ยวกับการวางเงื่อนไขต่าง ๆ ทางสังคมและวัฒนธรรม

ดาห์เรนดอร์ฟ (Dahrendorf, 1964) ได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับความสัมพันธ์โครงสร้างของความขัดแย้งไว้ 3 รูปแบบดังนี้

- 1) ผลประโยชน์แอบแฝงของกลุ่ม
- 2) ผลประโยชน์ของกลุ่มได้ถูกเปิดเผย
- 3) ความขัดแย้งของกลุ่มที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง

ดาห์เรนดอร์ฟ ได้แบ่งแยกสังคมออกสองรูปแบบที่สามารถมีความเจริญเติบโตได้คือรูปแบบของสังคมที่ถือเอาความคิดเห็นของคนส่วนใหญ่ หรือความลงรอยกัน และความเสมอภาคของสังคม แต่ดาห์เรนดอร์ฟก็เห็นด้วยกับรูปแบบของมาร์กซ์ คือรูปแบบของความขัดแย้งและรูปแบบของการเปลี่ยนแปลงของสังคม ซึ่งทฤษฎีดังกล่าวได้ถูกนำไปใช้ก็ต่อเมื่อมีการสรุปในฐานะของมาร์กซิสต์แนวใหม่ ที่ได้พัฒนามาโดยดาห์เรนดอร์ฟ (Dahrendorf, 1990 : 5-7) ดังนี้

- 1) ความขัดแย้งต่าง ๆ เกี่ยวกับผลประโยชน์ของท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่ง โดยเฉพาะในการดำรงชีวิตของสังคม
- 2) การกระจายอำนาจที่มีความแตกต่างกันในระหว่างกลุ่มและส่วนบุคคลในสังคมต่าง ๆ
- 3) การบรรลุตามวัตถุประสงค์ระเบียบของสังคมในสังคมต่าง ๆ โดยผ่านกฎเกณฑ์และการควบคุมต่าง ๆ ที่สำคัญโดยบุคคลที่มีอำนาจอย่างเต็มที่ไปสู่บุคคลที่มีอำนาจน้อย และการบังคับให้ปฏิบัติตามกฎหมายโดยผ่านการลงโทษ
- 4) โครงสร้างของสังคมทั้งสองมีแนวโน้มเป็นระบบมาตรฐานที่มีอิทธิพลอย่างแพร่หลาย โดยบุคคลที่มีอำนาจมากไปสู่บุคคลที่อ่อนแอกว่าโดยการกำหนดที่ถูกต้องที่แสดงให้เห็นผลประโยชน์ของบุคคลที่มีอำนาจมากเหล่านั้น

5) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นเหตุที่ทำให้มีความแตกแยกของบุคคลที่มีอำนาจมากกว่าบุคคลที่มีอำนาจน้อย ด้วยเหตุนี้บุคคลที่มีอำนาจมากโดยทั่วไปจึงนิยมอยากดำรงในฐานะผู้ครองอำนาจให้นานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ และไม่เห็นด้วยเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง เพราะอาจลดอำนาจของพวกเขาลง

6) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นเพราะผลที่ได้รับโดยการกระทำของบุคคลผู้ที่มีอำนาจ

ดาร์เรนดอร์ฟ ได้อธิบายว่าลักษณะของความไม่เท่าเทียมกันในทางสิทธิอำนาจของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมได้แบ่งออกเป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มที่มีอำนาจและไม่มีอำนาจ เขาเชื่อว่าความขัดแย้งทางสังคมกำเนิดมาจากโครงสร้างของความสัมพันธ์ทางสิทธิอำนาจโดยชอบธรรม กลุ่มต่าง ๆ มีผลประโยชน์แอบแฝงที่ขัดแย้งกัน เพราะกลุ่มที่มีอำนาจก็บำรุงรักษาสถานภาพเดิมเอาไว้ และกลุ่มที่ไม่มีอำนาจก็มีแนวโน้มการต่อต้าน เพราะกลุ่มที่ด้อยกว่าก็จะพัฒนามาเป็นกลุ่มที่มีผลประโยชน์และจะทำให้ความขัดแย้งรุนแรงขึ้นในที่สุดก็จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างโดยสรุปอำนาจตามทฤษฎีของดาร์เรนดอร์ฟเป็นปัจจัยที่กำหนดหรือลิขิตความขัดแย้งทางสังคมเพิ่มขึ้นอีกเงื่อนไขหนึ่งแทนที่จะเป็นเงื่อนไขทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว

พาร์สันส์เป็นนักสังคมวิทยาสำนักหน้าที่นิยมชาวอเมริกันอีกคนหนึ่งที่ยุบายเสนอแนวคิดทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมตามทฤษฎีของนักสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเช่นโทเนนี (Ferdinand Toennies, 1855-1936) ที่เสนอว่าสังคมมีแนวโน้มเปลี่ยนจากสังคมแบบชุมชน (Gemeinschaft) ไปเป็นสมาคมหรือองค์การทางสังคมแบบทุติยภูมิ (Gesellschaft) ; คูลีย์ (Charles Cooley, 1864-1929) ที่เสนอว่าสังคมมีแนวโน้มจะเปลี่ยนจากกลุ่มปฐมภูมิ (primary group) ไปเป็นกลุ่มทุติยภูมิ (secondary group) ; เรดฟิลด์ (Robert Redfield) ที่เสนอว่าสังคมจะเปลี่ยนสังคมชนบท (the rural) ไปเป็นสังคมเมือง (the urban) ; เดอร์ไคม์ที่เสนอว่าสังคมจะเปลี่ยนจากสังคมบูรณาการแบบจักกลนิยม (mechanic solidarity) ไปเป็นบูรณาการแบบอินทรีย์นิยม (organismic solidarity) ; ริกส์ (Fred. W. Riggs) ที่เสนอว่าสังคมจะเปลี่ยนจากสังคมกสิกรรม (agraria) ไปเป็นสังคมอุตสาหกรรม (industria) และเวเบอร์ (Max Weber, 1864-1920) ที่เสนอว่าสังคมจะเปลี่ยนจากสังคมแบบจารีตประเพณี (traditional society) ไปเป็นสังคมแบบทันสมัย (modern society) เป็นต้น (Pye, 1968 : 33-36) พาร์สันส์เห็นด้วยกับทฤษฎีของเดอร์ไคม์และเวเบอร์ พร้อมกับเสนอว่าสังคมจะเปลี่ยนแปลงจากสังคมที่มีโครงสร้างและหน้าที่แบบเรียบง่าย (simplicity) กลายเป็นสังคมที่มีโครงสร้างและหน้าที่แบบสลับซับซ้อน (complexity) ซึ่งมีนัยคล้ายกับทฤษฎีของเวเบอร์ที่เสนอว่าสังคมจะเปลี่ยน

สังคมแบบสังคมจารีตประเพณีและสังคมสมัยใหม่ตามทฤษฎีของเวเบอร์ พาร์สันส์เสนอว่าสังคม 1) จะเปลี่ยนจากสังคมที่มีโครงสร้างที่อาศัยสถานภาพที่ได้มาโดยกำเนิด (ascription) ไปเป็นสังคมที่มีโครงสร้างที่อาศัยสถานภาพที่ได้มาด้วยความสามารถ (achievement) 2) เปลี่ยนจากสังคมที่สังคมที่มีหน้าที่ที่ทำได้หลายอย่างแต่ขาดความชำนาญเฉพาะทาง (diffuseness) ไปเป็นสังคมที่มีหน้าที่ที่มีความชำนาญเฉพาะทาง (specialization) 3) เปลี่ยนจากสังคมที่อาศัยปทัสถานที่เป็นวิถีประชาและกฎศีลธรรม (folkways and mores) มาควบคุมพฤติกรรมไปเป็นปทัสถานที่เป็นตัวบทกฎหมาย (law) 4) เปลี่ยนจากค่านิยมทางสังคมอิงศาสนา (religiously oriented value) ไปเป็นค่านิยมแบบวิทยาศาสตร์หรือมีเหตุผล (scientific or rational value) และ 5) เปลี่ยนจากความสัมพันธ์ทางสังคมแบบปฐมภูมิ (primary relationship) ไปเป็นความสัมพันธ์แบบทุติยภูมิ (secondary relationship) (Parsons, 1951 : 76-88) หากจัดหมวดหมู่แยกเป็นสังคมกสิกรรมและสังคมอุตสาหกรรมหรือสังคมชนบทและสังคมเมือง หรือสังคมสมัยเก่าและสังคมสมัยใหม่ก็จะมีลักษณะดังปรากฏในแผนภาพ 3

แผนภาพ 3 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมตามทฤษฎีของพาร์สันส์

ตัวแปร \ สังคม	สังคมกสิกรรมหรือสังคมสมัยเก่า	สังคมอุตสาหกรรมหรือสังคมสมัยใหม่
สถานภาพ	การเกิด (ascription)	ความสามารถ (achievement)
บทบาท	ไม่ชัดเจนขาดความชำนาญเฉพาะด้าน (diffuseness)	ความชำนาญเฉพาะด้าน (specialization)
ปทัสถาน	วิถีประชาและกฎศีลธรรม (folkways / mores)	กฎหมาย (law)
ค่านิยม	อิงศาสนา (religiously oriented)	อิงวิทยาศาสตร์ (scientifically oriented)
ความสัมพันธ์ทางสังคม	ปฐมภูมิ (primary relationship)	ทุติยภูมิ (secondary relationship)

ที่มา : ดัดแปลงมาจาก Parsons and Shils, 1951 : 77

แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมดังกล่าวข้างต้นจะช่วยให้ผู้วิจัยกำหนดแนวทางศึกษาของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของสังคมลาว โดยยึดการเปลี่ยนแปลง

ในเรื่องสถานภาพ บทบาท ปทัสถาน ค่านิยมและความสัมพันธ์ทางสังคม ดังแสดงไว้ในแผนภาพที่ 2 เป็นหลัก ซึ่งจะเชื่อมโยงกับแนวคิดการเปลี่ยนแปลงตามทฤษฎีของกลุ่มมาร์กซิสต์ (Marxist approach) และแนวคิดการเปลี่ยนแปลงตามทฤษฎีของกลุ่มทุนนิยม (non-Marxist approach) หรือทฤษฎีความทันสมัยแนวคิดทั้งสองต่างก็อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีลักษณะเป็นวิวัฒนาการ ซึ่งเป็นจุดรวมกันของแนวคิดทฤษฎีทั้งสอง

4. ทฤษฎีความทันสมัย (Modernization)

แนวคิดทฤษฎีความทันสมัยเป็นแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาทางเศรษฐกิจจากระบบเกษตรกรรมไปเป็นอุตสาหกรรม ซึ่งมีประเด็นที่ควรพิจารณาดังต่อไปนี้

แบล็ก (Black, 1966 : 1-34) ได้อธิบายความหมายของความทันสมัยว่า ประวัติศาสตร์ความทันสมัย ได้เริ่มแต่การล่มสลายของอาณาจักรคอนสแตนติโนเปิล (Constantinople) หรือการค้นพบทวีปอเมริกาในปี ค.ศ. 1492 แต่โดยทั่วไปแล้วยุคความทันสมัยได้นับเริ่มต้นประมาณปี ค.ศ. 1500 ในยุคที่ผ่านมา ความทันสมัย (modernity) จะพุ่งประเด็นไปที่ความก้าวหน้าในด้านเทคโนโลยี การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

แบล็กได้อธิบายเพิ่มอีกว่า นอกจากคำว่า การทำให้ทันสมัย (modernization) ที่ใช้บรรยายของกระบวนการพัฒนาแล้วยังมีคำศัพท์อื่นอีกที่ใช้บรรยายการเปลี่ยนแปลงพัฒนา เช่นคำว่า “Europeanization” และ “Westernization” เป็นคำศัพท์ที่ถูกนำมาใช้เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้อธิบายถึงลักษณะสังคมต่าง ๆ ที่พัฒนาแล้ว แม้ว่าคำศัพท์ “Europeanization” และ “Westernization” มีความสำคัญมาก แต่ก็เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการของการทำให้ทันสมัยเท่านั้น

คำว่า “การทำให้เป็นตะวันตก” (Westernization) โดยลอกเลียนเอาอย่างอังกฤษและฝรั่งเศสในศตวรรษที่ 17 และ 18 ก็ดี คำว่า การทำให้เป็นแบบสังคมยุโรป “Europeanization” ก็ดี คำว่า การทำให้เป็นอุตสาหกรรม (industrialization) ก็ดีล้วนเป็นคำที่มีความหมายไม่กว้างพอที่จะอธิบายในความหมายของการทำให้ทันสมัยให้ครอบคลุมได้เพราะว่าการทำให้เป็นตะวันตกได้นั้นทางเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว และทำให้ได้รับผลอย่างรวดเร็วคือการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยี คำว่า การทำให้ทันสมัยเป็นคำที่นิยมใช้มากกว่า ซึ่งสันนิษฐานได้ว่าเป็นผลที่ได้ระเบิดขึ้นอย่างต่อเนื่องของการทำให้ทันสมัยที่ได้แพร่หลายในปลายศตวรรษที่ 20

แบล็กส์ไต้ให้ความหมายของการทำให้ทันสมัยว่า เป็นกระบวนการวิวัฒนาการตามกาลเวลาขององค์การต่าง ๆ ที่ได้มีการปรับตัวไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ซึ่งได้สะท้อนให้เห็นองค์ความรู้ของมนุษย์ได้เพิ่มขึ้นอย่างไม่เคยมีมาก่อน การยอมรับในการควบคุมด้านสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกับการปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์ของพวกเขา แนวความคิดเกี่ยวกับการทำให้ทันสมัยเหมือนกับการทำให้เป็นยุโรปหรือการทำให้เป็นตะวันตก คือ การสะสมความรู้และวิธีการของการบรรยายด้วยเหตุผลเพื่อให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ การทำให้ทันสมัยมีความผูกพันอย่างลึกซึ้งกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีความขัดแย้งต่าง ๆ ระหว่างค่านิยมทางประเพณีกับค่านิยมความทันสมัย และเกี่ยวข้องกับชะตากรรมของมนุษย์โดยเฉพาะในยุคที่มีพลวัตสูงเนื่องเพราะความเป็นสมัยใหม่ (the dynamics of modernization)

เลวี (Levy, 1966 : 74-79) กล่าวว่า การทำให้ทันสมัยทางสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ดำเนินไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในช่วงระยะที่ยาวนานดังที่ได้ปรากฏให้เห็นรูปแบบพื้นฐานของความสัมพันธ์ระหว่างการเริ่มต้นเปลี่ยนของคนเราในการพัฒนาสังคมมีอยู่ 4 ประการคือ

1) รูปแบบของความสัมพันธพื้นฐานได้เปลี่ยนจากความผูกพันที่มีอิทธิพลทางประเพณีไปสู่พื้นฐานอื่น โดยความมีเหตุผลทางด้านสิทธิผลประโยชน์ของการแลกเปลี่ยน

2) ความสัมพันธ์พื้นฐานเกี่ยวกับความจงรักภักดี โดยเฉพาะบุคคลที่มีบทบาท เช่น ญาติ วงศ์ตระกูล ซึ่งได้เริ่มเปลี่ยนแทนความสัมพันธ์พื้นฐาน โดยได้ประยุกต์ใช้ข้อกำหนดและหลักการต่าง ๆ โดยทั่วไปมากกว่า เช่น อำนาจและสิทธิและหน้าที่ของประชากรนี้คือลักษณะที่เรียกว่า การเปลี่ยนจากลักษณะความจงรักภักดีไปสู่ลักษณะทั่วไป

3) ในทางตรงกันข้ามความสัมพันธ์ในระบบประเพณีมีแนวโน้มไปสู่การกระจายหน้าที่ในเชิงปฏิบัติระหว่างตัวบุคคลที่มีบทบาท การทำให้ทันสมัยได้แสดงให้เห็นการเพิ่มขึ้นในความสัมพันธ์ของประชาชนที่ได้กำหนดสิทธิและพันธะไว้ในความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างหรือผู้ประกอบการกับลูกค้า

4) การทำให้ทันสมัยได้ทำให้ผลผลิตเพิ่มขึ้นและหลีกเลี่ยงในความสัมพันธ์อันสนธิสนมที่ขยายไปสู่ระดับกว้างของความสัมพันธ์

เลวีได้กล่าวอีกว่า ระดับโครงสร้างของการทำให้ทันสมัยทางสังคม เป็น การทำให้เป็นวิชาชีพเพิ่มขึ้นและการรวมอำนาจไปสู่ศูนย์กลางเพิ่มมากขึ้น และการพึ่งพาตนเองของหน่วยท้องถิ่นลดลง เช่น ครอบครัวและหมู่บ้าน

แบล็ก (Black, 1966 20-21) ได้อธิบายว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างลึกซึ้งได้ดำเนินไปด้วยสติปัญญา การเมืองและลักษณะทางเศรษฐกิจของการทำให้ทันสมัย และพร้อมเดียวกันนี้ก็มี การเคลื่อนย้ายของประชากรในประเทศที่มีการพัฒนาแล้วเพิ่มมากขึ้นคือ 1 ใน 5 ของประชากร ในแต่ละปีได้เคลื่อนย้ายจากท้องถิ่นหนึ่งไปยังอีกท้องถิ่นอื่น เพื่อแสวงหาการตอบสนองของความเรียกร้องต้องการในด้านการประกอบอาชีพ การทำให้ทันสมัยยังได้ดำเนินไปพร้อมกับการขยายความรู้หนังสือของประชาชนจากอัตราส่วนของประชาชนในสังคมเดิมมีความรู้หนังสือน้อย ซึ่งได้ทำให้ประชาชนส่วนมากมีความรู้หนังสือเพิ่มขึ้น การทำให้ทันสมัยของประเทศที่พัฒนาแล้วยังได้ส่งเสริมในด้านการกระจายรายได้ให้เท่าเทียมกันในประเทศที่พัฒนาแล้วยังได้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ในการเก็บภาษีรายได้ และการทำประกันภัยสังคม เพื่อให้มีแนวโน้มลดความแตกต่างกันในด้านรายได้ของสังคม

ไอเซนสแตดท์ (Eisenstadt, 1969) ได้สรุปไว้ว่า ทฤษฎีการทำให้ทันสมัยเป็นทฤษฎีที่อธิบายถึงกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงสภาพจากสังคมประเพณีไปสู่สังคมสมัยใหม่ ซึ่งตามประวัติศาสตร์การทำให้ทันสมัยเป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงไปสู่การเลียนแบบอุตสาหกรรมในอุตสาหกรรมประเทศการพัฒนาในยุโรปตะวันตกและอเมริกาเหนือ ซึ่งได้เริ่มต้นตั้งแต่ศตวรรษที่ 17-18 และได้แพร่หลายไปสู่ประเทศในยุโรปอื่น ๆ และต่อมาในศตวรรษที่ 19-20 ได้แพร่กระจายไปสู่ทวีปอเมริกาใต้ ทวีปเอเชียและทวีปแอฟริกา

ทฤษฎีการทำให้ทันสมัยเป็นแนวคิดหลักในสาขาสังคมวิทยา การพัฒนาและการด้อยพัฒนาของชาติเริ่มตั้งแต่ทศวรรษ 1950 เริ่มแรกทฤษฎีนี้ได้ให้ความสนใจกับวิถีทางสังคมดั้งเดิมและสังคมก่อนสมัยใหม่ โดยผ่านกระบวนการการพัฒนาทางเศรษฐกิจแล้วเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคม การเมือง และวัฒนธรรมแล้วกลายเป็นสังคมสมัยใหม่

เลอเนอร์ (Lerner, 1968) ได้กล่าวว่า การทำให้ทันสมัยทางเศรษฐกิจนั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเป็นจุดศูนย์กลางของกระบวนการทำให้ทันสมัย ซึ่งเขาได้สรุปว่าการทำให้ทันสมัยทางเศรษฐกิจส่วนมากเป็นวิธีการที่เปลี่ยนจากการดำรงชีพที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจไปสู่การพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจที่มีความเจริญเติบโต ในความจริงแล้วได้เกี่ยวข้องกับเงื่อนไขต่าง ๆ เหล่านี้คือ

- 1) การยกระดับของเทคโนโลยีแห่งการผลิตทางเศรษฐกิจให้สูงขึ้น
- 2) การพัฒนาเกี่ยวกับการครอบคลุมทางเศรษฐกิจเงินตรา
- 3) การพัฒนาตลาดให้อยู่ในระดับกว้างใหญ่

สมเอลเซอร์ (Smelser, 1966) ชี้ให้เห็นว่าการทำให้ทันสมัยของสังคมจะเกิดขึ้น โดยผ่านกระบวนการความแตกต่างทางสังคม การสร้างสิ่งรบกวนทางสังคม แล้วทำให้มีการบูรณาการขึ้นใหม่ เขาเน้นถึงการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ๆ 4 ประการคือ

- 1) การเปลี่ยนแปลงจากเทคโนโลยีแบบง่ายไปสู่เทคโนโลยีที่มีความซับซ้อน
- 2) การเปลี่ยนจากระบบการทำฟาร์มเพื่อยังชีพไปสู่การเกษตรกรรมเพื่อการค้า
- 3) การเปลี่ยนจากประชากรชนบทไปเป็นประชากรเมือง
- 4) การเปลี่ยนจากการใช้พลังสัตว์และพลังงานมนุษย์ไปใช้พลังที่ไม่มีชีวิต

โรสทอว์ (Rostow, 1961 : 360-362) ได้กล่าวว่า ตัวแบบหนึ่งที่มีผลกระทบของการทำให้ทันสมัยทางเศรษฐกิจคือ ตัวแบบของขั้นตอนระยะยาวขึ้นของเขา ซึ่งเขาได้เปรียบเทียบผลสำเร็จของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจกับเครื่องบินที่กำลังทะยานขึ้นจากลานจอดและเขาได้เน้นถึงขั้นตอนของการพัฒนาเศรษฐกิจ 5 ประการคือ

1) การปรับตัวทางประเพณี (the traditional setting) ในทางประเพณีแล้วการนำใช้เทคโนโลยีที่มีศักยภาพในการผลิตทางเศรษฐกิจยังถูกจำกัดและการพัฒนาด้านการตลาดยังไม่เข้มแข็ง การดำรงชีวิตแบบพอยังชีพมีอยู่เป็นภาคส่วนใหญ่ของเศรษฐกิจ

2) เงื่อนไขก่อนการเจริญเติบโต (the precondition of growth) ความต้องการของความเจริญเติบโตในทางจิตวิทยาที่แพร่หลาย คือ มวลชนต้องการมีระดับความรู้หนังสืออ่านออกเขียนได้ มีศูนย์รวมอำนาจการบริหารและสิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือ ให้มีการพัฒนาโครงสร้างส่วนล่าง เช่น การคมนาคม การขนส่ง การธนาคาร การลงทุน และระบบสินเชื่อ

3) ขั้นทะยานขึ้น (the takeoff) เทคโนโลยีทางอุตสาหกรรมมีความเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วในภาคส่วนเศรษฐกิจขนาดเล็กในทางการเกษตร หรือการทำเหมืองและความเจริญเติบโตของยอดผลิตภัณฑ์มวลรวมของประชาชาติในระหว่าง 5-10 เปอร์เซ็นต์ ของความเติบโตทางเศรษฐกิจ

4) พลังขับไปสู่ความอุดมสมบูรณ์ (the drive to maturity) ได้มีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีระดับสูง ประสานกับภาคส่วนต่าง ๆ ของเศรษฐกิจ

5) สังคมขั้นอุดมโภคเป็นสังคมที่เจริญเติบโตเต็มที่ทางเศรษฐกิจอุตสาหกรรม (the maturity of industrial economy) คือ ความหลากหลายในการบริโภคทางเศรษฐกิจของมหาชนได้มีการพัฒนาขึ้น

ไอเซนสแตดท์ (Eisenstadt, 1977 : 123-144) ได้วิเคราะห์พลวัตของอารยธรรมและการพัฒนาของสังคมยุโรป และได้สรุปว่าสังคมยุโรปเป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางประเพณี

วัฒนธรรม ประเพณีของยุโรปมีรากฐานมาจากยิว-คริสเตียน กรีก-โรมัน และเผ่าอื่น ๆ อีกเป็น อย่างมาก ความมีหลากหลายทางวัฒนธรรมประเพณีเหล่านี้ได้มีการปรับตัวและตกผลึกกลายเป็น อารยธรรมของยุโรป การพัฒนาความทันสมัยในสังคมยุโรปจึงเป็นผลมาจากการปฏิรูปศูนย์กลาง ทางการเมือง การปรับแนวความคิดทางศาสนาและข้อเสนอทางวัฒนธรรม และมีการพัฒนาระบบ ทุนนิยมควบคู่กันไปโดยศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ที่ได้มีบทบาทสำคัญในการสร้างความ สัมพันธ์ที่สอดคล้องระหว่างระเบียบที่เหนือธรรมชาติและระเบียบทางสังคมวัฒนธรรมของยุโรป จนเป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพของอารยธรรมของยุโรปและมีการขยายตัวของความรู้ทางวิทยา ศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างต่อเนื่อง ได้ทำให้ระเบียบทางสังคมและวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลง การ พัฒนายุโรปสมัยใหม่จึงเป็นการพยายามสร้างวัฒนธรรมที่มีเหตุผล เศรษฐกิจที่มีประสิทธิภาพ สังคมของพลเรือนและรัฐชาติให้เกิดขึ้นอย่างเต็มที่

ไอเซนสแตดท์ยังได้สรุปว่า กระบวนการพัฒนาความทันสมัยของยุโรปเป็นกระบวนการ ที่เต็มไปด้วยความขัดแย้งและการต่อสู้ การพัฒนาได้สร้างปัญหาขึ้นในสังคมอย่างมากมาย ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทำให้เป็นอุตสาหกรรมและการพัฒนาระบบทุนนิยมได้กลายเป็นปัญหาที่ สำคัญที่จะต้องแก้ไข เนื่องจากการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทางสมัยใหม่ ได้ทำให้เกิดสภาวะ แปรลกแยกและภาวะไร้บรรทัดฐานขึ้นในสังคมเป็นอย่างมาก

ไอเซนสแตดท์ได้เสนอแนะเพิ่มเติมอีกว่า การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการทำให้ ทันสมัยในทางสังคมวิทยา ควรเน้นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการปรับตัวทางวัฒนธรรม และองค์การที่มีโครงสร้างทางสังคมที่แตกต่างกัน แบบแผนที่พัฒนาขึ้นมาภายในสังคมแต่ละแห่ง สิ่งแวดล้อมทางประวัติศาสตร์ของแต่ละสังคม และการตอบสนองของสังคมต่าง ๆ ต่อผลกระทบ ของการทำให้ทันสมัยที่ได้พัฒนาขึ้นมาในสังคม เขาเชื่อว่าการศึกษาในประเด็นต่าง ๆ จะทำให้แต่ละสังคมค้นพบรูปแบบการพัฒนาความทันสมัยเฉพาะสังคมที่มีความแตกต่างกันออกไป

ทฤษฎีการทำให้ทันสมัยถือว่าสังคมทันสมัยหรือสังคมสมัยใหม่นั้นได้ต่างจากสังคม ดั้งเดิมอยู่มาก ฮันติงตัน (Huntington, 1968) กล่าวว่า การพัฒนาประเทศให้ทันสมัยจะต้อง ดำเนินไปทั้งในแง่เศรษฐกิจ สังคม การเมือง ความรู้สึกนึกคิด และความรู้ของคนในสังคมนั้นจะ ขาดด้านใดด้านหนึ่งไม่ได้ เพราะแต่ละด้านย่อมมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันเขาอธิบายต่อ ว่า กิจกรรมทางเศรษฐกิจจะไม่จำกัดเพียงอย่างหรือสองอย่าง หากแต่มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น ระดับของความชำนาญสูงขึ้น สัดส่วนของทุนต่อแรงงานเพิ่มขึ้น มีการขยายตัวทางการค้าและ ตลาดทั้งภายในและต่างประเทศ ซึ่งทำให้สามารถถึงทรัพยากรทั้งคนและสิ่งของจากแหล่งต่าง ๆ มาใช้ได้อย่างกว้างขวางเกิดเป็นเครือข่ายของระบบเศรษฐกิจที่มีความเหนียวแน่น การเกษตรลด

ความสำคัญลงเมื่อเทียบกับการค้าอุตสาหกรรมและบริการอื่น ๆ ซึ่งแนวความคิดนี้เชื่อว่า เป็นวิธีการที่ทำให้ความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจของประชาชนดีขึ้นความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจลดลง นอกจากนี้ยังมีการอิงทฤษฎีการค้าเสรีของนักเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกด้วย เพื่อแก้ปัญหาขาดแคลนทุนเพื่อการลงทุน โดยถือว่ามีความสำคัญเป็นอันดับแรกของกระบวนการพัฒนาประเทศ ดังนั้นการส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศและการรับเอาความช่วยเหลือจากต่างประเทศ จึงเป็นกุญแจสำคัญสำหรับการพัฒนาประเทศให้ทันสมัย

ถึงแม้ว่าการพัฒนาตามแนวทฤษฎีความทันสมัยในแง่เศรษฐกิจจะมีลักษณะเป็นพลวัตมาก แต่ก็เป็นตัวกำหนดและพลังหลักในกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจก็ตาม นักทฤษฎีความทันสมัยหลายคนมองว่า การพัฒนาเศรษฐกิจขึ้นอยู่กับความทันสมัยในแง่อื่นด้วยคือ ความรู้สึกรู้จักคิดทางสติปัญญา ทางการเมือง และรวมทั้งความเจริญเติบโตทางด้านความรู้และความสามารถของผู้นำทางการเมืองในอันที่จะนำทรัพยากรมาใช้

แบล็ก (Black, 1966 : 90-96) กล่าวว่าในกระบวนการทำให้ทันสมัยนั้นทุกสังคมต้องประสบปัญหาสำคัญ 4 ประการคือ

- 1) การที่สังคมต้องเผชิญกับความคิดและบทบาทใหม่ ๆ ย่อมได้รับการต่อต้านจากคนอีกแนวคิดหนึ่งหรือคนกลุ่มหัวเก่า
- 2) การฉีกตัวของความเป็นผู้นำหัวใหม่ ทั้งนี้เพราะมีการโอนถ่ายอำนาจจากหัวหน้าเก่าสู่หัวหน้าใหม่และอาจมีการปฏิวัติต่อสู้หลายชั่วอายุคน
- 3) การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมกล่าวคือ มีการพัฒนาการทางเศรษฐกิจและสังคมไปจนถึงสุดที่สังคมเปลี่ยนแปลงจากชีวิตแบบชนบทและเกษตรกรรมส่วนใหญ่เป็นชีวิตของเมืองและในภาคอุตสาหกรรม
- 4) การรวมตัวของสังคม ซึ่งในขั้นที่เศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนแปลงนั้นจะทำให้เกิดการปรับตัวโครงสร้างองค์กรของสังคมในทุกส่วนของสังคมอย่างถึงขั้นพื้นฐาน

สเมลเซอร์ (Smelser, 1966 : 118-121) กล่าวว่า การทำให้ทันสมัยทางการเมืองไม่มีความสัมพันธ์กับการสร้างชาตินั้นเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างชนกลุ่มน้อยที่แตกต่างกันด้านภาษาและเขตการปกครองของเผ่าต่าง ๆ ที่ได้ประกอบกันเป็นชาติและรวมทั้งระบบการปกครองในสมัยก่อนประเทศที่มีการพัฒนาน้อย (Less-Developed Countries-LDCs) ที่เป็นอาณานิคม เช่น ประเทศไนจีเรีย (Nigeria) และประเทศมาเลเซีย (Malaysia) ประชาชนมีความแตกต่างกันในด้านการเมือง และเขตการปกครองที่ได้สืบทอดมาจากความเป็นอาณานิคม การสร้างชาติ

เป็นวิธีการของการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองแบบระบบราชการที่มีโครงสร้างที่ทันสมัย การสร้างชาติเป็นกระบวนการของระบบสิทธิและสิทธิอำนาจของเผ่าชนและหมู่บ้านที่เป็นแนวทางไปสู่ระบบสิทธิในการออกเสียงแบบทั่วไปของบรรดาพรรคการเมืองและการบริหารแบบระบบราชการของพลเรือน การทำให้ทันสมัยทางการเมืองเกี่ยวข้องกับความร่วมมือของประชาชนในอำนาจบริหารเพิ่มมากขึ้น

เลวี (Levy, 1993 : 246-247) ได้อธิบายว่าการทำให้ทันสมัยทางการเมือง (political modernization) เป็นวิธีการเปลี่ยนเป็นแบบรัฐสภาประชาธิปไตยตะวันตก แต่ยังเป็นการรับรู้โดยทั่ว ๆ ไปว่า LDCs ได้มีการปกครองแบบเผด็จการ ถึงแม้ว่าเขาจะมีระบบการปกครองแบบรัฐสภาก็ตาม แต่ดูรูปนอกเหมือนไม่มีความสำคัญเลยเกี่ยวกับรูปแบบดังกล่าวนี้ แต่ LDCs ได้พัฒนาพรรคการเมืองบนพื้นฐานมวลชนที่มีความขัดแย้งกันกับเผ่าชนส่วนน้อยนั้นมันเป็นพาหนะการเคลื่อนไหวระดับชาติ (national mobilization) ความนึกคิดและหลักการใหม่ ๆ ได้ผสมผสานรวมกันได้ทำให้การทำให้ทันสมัยทางการเมืองได้ผูกพันกับการมีส่วนร่วมของประชาชนเพิ่มมากขึ้นในอำนาจการบริหาร

ฮันติงตัน (Huntington, 1968 : 34-50) กล่าวว่าการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยทางการเมืองประกอบด้วย การใช้อำนาจการปกครองอย่างมีเหตุผลเหมาะสม การแยกแยะโครงสร้างต่างๆ การขยายขอบเขตการมีส่วนร่วมทางการเมืองให้ครอบคลุมคนกลุ่มต่างๆ และระดับต่างๆ เพิ่มมากขึ้น การรวมกลุ่มต่างๆ ของท้องถิ่นเข้าด้วยกันในแกนนอนและการรวมตัวกันของชนชั้นทางเศรษฐกิจและสังคมในแกนตั้งเป็นตัวทำให้เกิดความสำนึกทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยเชื่อว่าหากมีความสมดุลระหว่างการมีส่วนร่วมนั้นกับการทำให้ลักษณะการเป็นสถาบันเกิดขึ้นกับความเป็นไปทางการเมืองจะทำให้เกิดเสถียรภาพทางการเมือง

ทฤษฎีความทันสมัยนี้ช่วยเสริมแนวคิดทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมตามทฤษฎีของพาสส์ที่เสนอไว้ข้างต้นให้ชัดเจนยิ่งขึ้นและช่วยให้ผู้วิจัยสามารถอธิบายมิติของการเปลี่ยนแปลงที่กำเนิดขึ้นในหมู่บ้านนาปาง เมืองนาทรายทอง กำแพงนครเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในขณะนี้ได้ดียิ่งขึ้น

เอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2529) ศึกษาเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมในหมู่บ้านอีสาน (ประเทศไทย) : ศึกษากรณีหมู่บ้านนาป่าหนาด” ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะ

และผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณผสมผสานกัน ใช้วิธีการสังเกตการณ์และการมีส่วนร่วมภายในหมู่บ้านอย่างใกล้ชิดเพื่อสังเกตพฤติกรรมของบุคคลภายในหมู่บ้านและใช้การสัมภาษณ์ตามแบบสอบถามหัวหน้าครัวเรือนจำนวน 177 ครัวเรือน จากการศึกษาพบว่าในด้านเศรษฐกิจยังมีลักษณะเศรษฐกิจแบบยังชีพยังคงปรากฏอยู่ในขณะเดียวกันการผลิตแบบการค้าได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้น ส่วนการเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและวัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว พบว่า ด้านเศรษฐกิจมีการนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้ในการเกษตร ส่วนการลงทุนด้านต่าง ๆ ยังมีน้อยมาก แต่ภาวการณ์เงินกลับมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ด้านสังคมและวัฒนธรรมมีแนวโน้มจะใช้สิ่งอำนวยความสะดวกสบายต่าง ๆ มากขึ้น

สุวิทย์ ธีรศาสตร์ และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2529) ศึกษาเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม ในหมู่บ้านอีสาน (ประเทศไทย) : ศึกษากรณีบ้านโนนตะแบก” ตำบลตลาดแร้ง อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะและผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสังเกตพฤติกรรมของคนภายในหมู่บ้าน สนทนาและเข้าร่วมบางกิจกรรมกับชาวบ้านและได้ใช้วิธีการเชิงปริมาณมาประกอบกรวิจัยด้วย โดยใช้การสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือนจำนวน 294 ครัวเรือน การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติอย่างง่ายเพื่อบรรยายและอธิบายของข้อเท็จจริงต่าง ๆ จากการศึกษาพบว่า ด้านเศรษฐกิจแต่เดิมหมู่บ้านมีเศรษฐกิจแบบพอยังชีพระบบแรงงานมีการลงแขก เมื่อมีการนำพืชเศรษฐกิจคือปอและมันสำปะหลังเข้ามาปลูกทำให้มีการผลิตเพื่อยังชีพและขาย ทำให้ที่ดินทำไร่เพิ่มขึ้น 30-60 ไร่ ด้านสังคมและวัฒนธรรมคือ ระบบเครือญาติที่มีการพึ่งพาซึ่งกันและกันได้เปลี่ยนเป็นการพึ่งพาตนเองให้มากขึ้น แต่ความสัมพันธ์ในครอบครัวและการยึดมั่นในประเพณีและความเชื่อมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวคือรายจ่ายและหนี้สินเพิ่มสูงขึ้นจากร้อยละ 51.0 เป็นร้อยละ 65.6 ของครัวเรือนทั้งหมด ซึ่งเป็นผลจากแหล่งอาหารตามธรรมชาติถูกทำลาย รวมทั้งการใช้เทคโนโลยีทางการเกษตรและการรับเอาความทันสมัยโดยเครื่องใช้ไฟฟ้าในบ้าน

ดุษฎี กาพย์อ่อนศรี และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2530) ศึกษาเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมในหมู่บ้านอีสาน (ประเทศไทย) : ศึกษากรณีหมู่บ้านชาวเยอเขตอีสานใต้” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะและผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม โดยใช้วิธีวิจัยทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณผสมผสานกันโดยใช้วิธีการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิด และเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ตาม

แบบสอบถามหัวหน้าครัวเรือนจำนวน 188 ครัวเรือน จากการศึกษาพบว่าด้านเศรษฐกิจได้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจโดยทั่วไปกลายเป็นระบบเศรษฐกิจแบบการค้ามากขึ้น มีสถาบันทางการเงินเข้ามามีบทบาทในหมู่บ้าน ด้านอาชีพได้มีการเปลี่ยนอาชีพจากทำนาอย่างเดียวนมาประกอบอาชีพอื่นเพิ่มขึ้นและมีการจ้างงานได้ปรากฏให้เห็นชัดเจน ด้านสังคมและวัฒนธรรมคือบทบาทของสถาบันครอบครัว บทบาทของพ่อแม่ การแบ่งมรดก การสร้างบ้านเรือน และความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติได้เกิดมีการเปลี่ยนแปลงเพราะหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องเข้ามาทำหน้าที่แทน เช่น โรงเรียนและหน่วยงานอื่นของรัฐ

สุวิทย์ วีระศาสตร์ และคณะ (2530) ศึกษาเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจในชุมชนลุ่มแม่น้ำสงคราม ตั้งแต่ พ.ศ. 2475 ถึงปัจจุบัน” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบหมู่บ้านฐานะยากจน หมู่บ้านฐานะปานกลาง หมู่บ้านฐานะร่ำรวย และชุมชนเมืองในบริเวณลุ่มแม่น้ำสงครามในจังหวัดสกลนคร นครพนม และหนองคาย โดยศึกษาปัจจัยและผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ โดยใช้วิธีเชิงคุณภาพเป็นหลักและใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณเป็นตัวประกอบ โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการเสนอข้อมูลส่วนใหญ่เป็นพรรณนาวิเคราะห์และข้อมูลที่เป็นเชิงปริมาณเสนอเป็นร้อยละและค่าเฉลี่ย จากการศึกษาพบว่าสามในสี่ของหมู่บ้านมีระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงชีพ การค้าขายแลกเปลี่ยนมีไม่มากนักเพราะหมู่บ้านมีทรัพยากรพอเพียงประกอบกับการคมนาคมไม่สะดวก การค้าขายทำได้เฉพาะฤดูแล้ง ส่วนการค้าขายทางน้ำสองในสี่หมู่บ้านทำได้เฉพาะหน้าน้ำ สินค้าส่วนมากเป็นเครื่องมือเหล็ก สำหรับอีกหนึ่งหมู่บ้านต้องพึ่งพาหมู่บ้านอื่น เพราะมีที่นาทำกินน้อยจึงผลิตข้าวไม่พอบริโภค แต่มีอาชีพหลักในการจับปลาไปแลกข้าว การนำพืชเศรษฐกิจมาปลูกคือปอและมันสำปะหลังทำให้การผลิตเพื่อกินเพื่อใช้เปลี่ยนเป็นการผลิตเพื่อกินเพื่อใช้เพื่อขายเป็นหลัก ผลกระทบจากการนำพืชเศรษฐกิจเข้ามาปลูกได้ทำลายแหล่งอาหารสำคัญของหมู่บ้าน ทำให้ประชาชนมีรายจ่ายเพิ่มขึ้นในการซื้อสินค้านานาชนิด และผลที่ตามมาคือหนี้สินเพิ่มมากขึ้น

รุทธิ กล่อมช่อม (2527) ศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่กระตุ้นให้ประชาชนเข้าร่วมในโครงการพัฒนาชุมชนในเขตชนบทยากจน : ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านพัฒนาดีเด่น พ.ศ. 2526 ของจังหวัดอุดรธานี” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่เป็นตัวกระตุ้นสำคัญ ที่ทำให้ประชาชนร่วมมือในโครงการพัฒนาชุมชน และเพื่อหาแนวทางในการกำหนดรูปแบบของการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้แบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างของ 3 หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านป่าบอน หมู่บ้านนากล่า และหมู่บ้านดงงาม หมู่บ้านละ 60 คน โดยใช้สถิติในการวิเคราะห์

ใช้ค่าร้อยละ ค่ามัชฌิมเลขคณิต และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ใช้สูตรค่าไคสแควร์ จากการศึกษาพบว่า ประชาชนในชุมชน 3 หมู่บ้าน ได้มีความรู้ ความเข้าใจ และเห็นประโยชน์ของการลดละ และเลิกสุรา เลิกการพนัน ประชาชนมีส่วนร่วมในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมภายในหมู่บ้าน การรักษาความปลอดภัย การมีน้ำดื่ม น้ำใช้ภายในหมู่บ้าน การศึกษาและวัฒนธรรม การพัฒนาอาชีพ การรวมกลุ่มเกษตรกรและสหกรณ์ เป็นต้น ประชาชนได้รับการอบรมเกี่ยวกับการเกษตรที่จะทำให้เพิ่มผลผลิต และมีรายได้เพิ่มขึ้น รัฐบาลได้ให้การสนับสนุนในด้านการจัดหาเครื่องจักรกล ในการพัฒนาให้แก่หมู่บ้าน คือ ไฟฟ้าและชลประทาน เพื่อการเกษตรและการปฏิรูปที่ดินในหมู่บ้าน เพื่อให้ประชาชนมีเศรษฐกิจที่ดีขึ้น การมีที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมที่ดีขึ้น

ผลงานวิจัยในเรื่องนี้ โดยเฉพาะผลงานวิจัยในส่วนที่เกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพ การรวมกลุ่มเกษตรกรและสหกรณ์เป็นประเด็นที่มีสาระสำคัญที่เอื้อต่อการศึกษาของผู้วิจัย โดยเฉพาะในแง่ของการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจในระดับชุมชนหมู่บ้าน

บัวพันธ์ พรคทิงและคณะ (2532) ศึกษาเรื่อง “การพัฒนาชนบท : การเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนาของชาวบ้าน” ใน 7 หมู่บ้านของตำบลหนองนมวัว และตำบลวังม้า อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ คือ บ้านหนองนมวัว บ้านหนองกระดุกเนื้อ บ้านหนองเดิน บ้านวังดินดาด บ้านกระทุ่มลาย บ้านน้ำลิ้ม และบ้านหนองกระทิง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมการเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนา ทั้งในส่วนที่กลไกของรัฐ และเกิดขึ้นเองโดยชาวบ้าน และศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเข้าร่วมในการพัฒนาชนบทของชาวบ้าน โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในการสัมภาษณ์ชาวบ้าน หัวหน้าครัวเรือน ซึ่งมีจำนวน 329 คน การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS ในการประมวลผล และการใช้สถิติค่าไคสแควร์ จากการศึกษาพบว่าประชาชนใน 7 หมู่บ้าน มีอาชีพทำนาเป็นหลัก และปลูกพืชไร่ ชาวบ้านส่วนใหญ่มีที่ดินทำกินทั้งเป็นของตนเอง และเช่าที่ดินของผู้อื่นเพื่อทำการเพาะปลูก ภายในหมู่บ้านจะมีการจ้างงานกัน โดยเฉพาะในระยะมีการเพาะปลูก และเก็บเกี่ยวผลผลิต ประชาชนส่วนใหญ่มีหนี้สิน เพราะได้มีการกู้ยืมเงินมาลงทุนในการผลิต ในด้านกิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน ชาวบ้านได้เข้าร่วมกับองค์กรของรัฐและได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยราชการเจ้าหน้าที่ของรัฐ ยกเว้นในกิจกรรมพัฒนาสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เช่น ปรับปรุงถนน ทำความสะอาดบริเวณถนนในหมู่บ้าน และซ่อมแซม หรือขุดสระน้ำ แต่ชาวบ้านมีความสัมพันธ์ในการเข้าร่วมโครงการของรัฐเป็นส่วนมาก

ชอบ ดีสวนโคก และคณะ (2529) ศึกษาเรื่อง “ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจลุ่มแม่น้ำชี ระหว่าง พ.ศ. 2475-2526 : ศึกษากรณีสามหมู่บ้าน ในจังหวัดร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ และขอนแก่น” ประเทศไทย มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบประวัติหมู่บ้าน การค้า บทบาทของ

รัฐบาลในการสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจในกลุ่มแม่น้ำชี โดยใช้วิธีการของประวัติศาสตร์ บอกเล่าเป็นหลักผสมกับวิธีเชิงปริมาณ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และการสัมภาษณ์ หัวหน้าครัวเรือนทุกคนในสามหมู่บ้าน จำนวน 164 คน ใช้สถิติอย่างง่าย คือ ร้อยละ และค่าเฉลี่ย จากการศึกษาพบว่าทั้งสามหมู่บ้านมีการผลิตแบบยังชีพ มีการใช้เงินตราน้อยมาก มีความสัมพันธ์กับเมืองและรัฐน้อย การค้าขายแลกเปลี่ยนระหว่างหมู่บ้านมีน้อย ส่วนใหญ่เป็นการแลกเปลี่ยนของต่อของในปีที่เกิดฝนแล้งหรือน้ำท่วม แต่จะมีการแลกเปลี่ยนในด้านสินค้าที่หมู่บ้านผลิตไม่ได้ คือ เกลือ เข็มเย็บผ้า และเครื่องมือเหล็ก หลังจากมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ หมู่บ้านทั้งสามมีการเปลี่ยนแปลงเป็นอันมาก ที่เห็นได้ชัด คือ ช่องว่างระหว่างคนจน คนรวยมี มากขึ้น ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว คือ ความไม่สมดุลระหว่างการเพิ่มขึ้นของประชากรกับธรรมชาติที่ถูกทำลาย การนำพืชเศรษฐกิจเข้ามาปลูก คือ ปอ และมันสำปะหลัง ทำให้เกิดมีการผลิตเพื่อขาย และรัฐบาลก็ได้สร้างชลประทาน ทำให้การเพาะปลูกได้รับผลดี ทั้งได้สร้างถนนไฟฟ้าไปสู่ประชาชน ขณะเดียวกันหมู่บ้านก็ได้ซื้อเทคโนโลยีการผลิตทางการเกษตร และสินค้าสำเร็จรูปต่าง ๆ จากเมืองเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้มีหนี้สินอย่างไม่เคยมีมาก่อน

ชอบ ดิสนวนโคกและคณะ (2533) ศึกษาเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการผลิตพืชเศรษฐกิจกับภาวะหนี้สินในหมู่บ้านอีสาน : ศึกษากรณีบ้านวังตะเข้ ตำบลวังตะเข้ อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ ประเทศไทย” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการของเทคโนโลยีการผลิตพืชเศรษฐกิจของหมู่บ้านไทย-ลาว อีสาน ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเทคโนโลยีดังกล่าวกับภาวะหนี้สิน โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ การจดบันทึก และการใช้เทปบันทึก ใช้การสังเกต และใช้แบบสอบถามหัวหน้าครัวเรือนในหมู่บ้านกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 68 ราย ใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS จากการศึกษาพบว่าก่อน พ.ศ. 2503 หมู่บ้านวังตะเข้ มีระบบการผลิตเพื่อกิน เพื่อใช้ในครัวเรือนเป็นหลัก ด้วยการปลูกพืชไร่หาของป่าและจับสัตว์ป่า การแลกเปลี่ยนค้าขายกับหมู่บ้านอื่นและเมืองมีน้อยมาก การใช้เทคโนโลยียังคงเป็นการใช้เทคโนโลยีแบบดั้งเดิม เมื่อมีการนำพืชเศรษฐกิจเข้ามาปลูก คือ ปอ ฝ้าย ข้าวโพด มันสำปะหลัง และถั่วต่าง ๆ มีการใช้เทคโนโลยีการผลิตที่ประหยัดเวลา แต่ได้ผลงานมาก เช่น รถไถใหญ่ เครื่องสีข้าวโพด รถไถเดินตาม และการใช้เทคโนโลยีช่วยเพิ่มผลผลิต การใช้เทคโนโลยีใหม่มากทำให้มีหนี้สินมากเพราะต้องกู้เงินมาลงทุนการผลิต

สุวิทย์ ธีรศาสตร์และคณะ (2528) ศึกษาเรื่อง “ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจกลุ่มแม่น้ำชีตั้งแต่ พ.ศ. 2475-2528” ประเทศไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบระบบเศรษฐกิจระหว่างก่อนมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (2547-2503) กับสมัยหลังมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจ

แห่งชาติ ฉบับที่ 1 (2504-2528) โดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ ในเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ผสมผสานกัน ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และการสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือน จำนวน 644 คน จากการศึกษาพบว่าระบบเศรษฐกิจในช่วงก่อนปีแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 มีลักษณะยังชีพอยู่มาก มีการพึ่งพาตลาดในเมืองน้อยมาก การพึ่งพาหมู่บ้านอื่น ๆ มีมาก เนื่องจากน้ำท่วมอยู่เสมอ ตัวแปรที่ทำให้เกิดมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่สำคัญ คือ การสร้างระบบชลประทาน ไฟฟ้า และถนน โดยเฉพาะถนนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด ที่ทำให้คนในหมู่บ้านสามารถซื้อขายสินค้ากับตลาดได้สะดวกกว่าเดิม และการนำพืชเศรษฐกิจเข้ามาปลูก เช่น ปอแก้ว มันสำปะหลัง ในลุ่มแม่น้ำชีในทศวรรษ 2500 และ 2510 ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจตลอดจนวิถีชีวิตของคนในหมู่บ้านลุ่มแม่น้ำชีอย่างกว้างขวาง การปลูกฝ้าย การทอผ้าฝ้าย การปลูกหม่อน การทอผ้าไหมได้ลดลงมาก เพราะใช้ที่ปลูกปอ และมันสำปะหลัง แหล่งอาหารตามธรรมชาติถูกทำลาย เช่น สัตว์ป่า ปลา พืชผักลดน้อยลง

บัญชา แก้วส่องและคณะ (2533) ศึกษาเรื่อง“การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการผลิตพืชเศรษฐกิจกับภาวะหนี้สินในหมู่บ้านอีสาน (ประเทศไทย) : ศึกษากรณีบ้านทุ่งใหญ่ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ” วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการของเทคโนโลยีการผลิตพืชของหมู่บ้านทุ่งใหญ่ สาเหตุของการเปลี่ยนแปลง เทคโนโลยีและความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยีกับภาวะหนี้สิน โดยใช้วิธีเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารของหมู่บ้าน และเอกสารทางราชการ ใช้การสังเกต การสัมภาษณ์ และใช้แบบสอบถามหัวหน้าครัวเรือนทุกคน โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS จากการศึกษาพบว่าพัฒนาการของเทคโนโลยีการผลิตพืชบ้านทุ่งใหญ่ จากการศึกษาพบว่าพัฒนาการของเทคโนโลยีการผลิตพืชบ้านทุ่งใหญ่ มีการเปลี่ยนแปลงจากการใช้เทคโนโลยีแบบดั้งเดิม เช่น การใช้แรงงานคน แรงสัตว์และเครื่องทุ่นแรง เช่น มีด จอบ เสียม ขวาน ไถไม้ มาใช้เป็นเทคโนโลยีก้าวหน้า เช่น รถไถใหญ่ และรถไถเล็ก และเทคโนโลยีช่วยเพิ่มผลผลิต เช่น พันธุ์พืช ปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช ยากำจัดวัชพืช และใช้ระบบการปลูกพืชหลายรอบต่อปี การเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้น เมื่อมีการนำพืชเศรษฐกิจเข้ามาปลูกตั้งแต่ปี 2500 เป็นต้นมา เช่น ข้าวโพด ปอ มันสำปะหลัง ถังลิสง ถังเขียว ถังเหลือง กระเทียม จากการผลิตเพื่อบริโภค เปลี่ยนมาเป็นการผลิตเพื่อขาย การใช้เทคโนโลยีการผลิตที่ก้าวหน้า ทำให้ชาวบ้านเกิดมีหนี้สินเพิ่มมากขึ้นมาใช้

กอบกุล มั่งมีศรีและคณะ (2533) ศึกษาเรื่อง“การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการผลิตพืชเศรษฐกิจกับภาวะหนี้สินในหมู่บ้านอีสาน (ประเทศไทย) : ศึกษากรณีบ้านบ่อใหม่ อำเภอกงหรา จังหวัดขอนแก่น” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการของการใช้เทคโนโลยีในการผลิตพืชของ

หมู่บ้านไทย-ลาว ในภาคอีสานสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการผลิตพืชในหมู่บ้านอีสาน และความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีในการผลิตพืชเศรษฐกิจกับภาวะหนี้สิน โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณควบคู่กันไป ใช้วิธีการสัมภาษณ์ ใช้แบบสอบถามหัวหน้าครัวเรือน ใช้การสังเกต ใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS จากการศึกษาพบว่า บ้านบ่อใหญ่ มีระบบการผลิตเป็นแบบสังคมเกษตรกรรม การผลิตก่อนปี พ.ศ. 2500 เป็นการผลิตเพื่อยังชีพ เทคโนโลยีที่ใช้ในการผลิตเป็นแบบดั้งเดิม การแลกเปลี่ยนค้าขายกับหมู่บ้านอื่น และกับเมืองมีน้อย เพราะเดิมเป็นหมู่บ้านที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ หลังปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา ได้เข้าสู่ระยะที่มีการเปลี่ยนเทคโนโลยีการผลิตที่ก้าวหน้า เช่น รถไถขนาดใหญ่ พันธุ์ข้าวที่ดี ปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช ทำให้การทำกรผลิตของชุมชนหมู่บ้านบ่อใหญ่ ได้รับผลดี และสามารถชำระหนี้เงินกู้ของตนเองที่กู้มาลงทุนได้

ไพฑูรย์ มีกุลและคณะ (2533) ศึกษาเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการผลิตพืชเศรษฐกิจกับภาวะหนี้สินในหมู่บ้านอีสาน : ศึกษากรณีบ้านโพนมน ตำบลบัวโคก อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์” ประเทศไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการเทคโนโลยีการผลิตพืชเศรษฐกิจของหมู่บ้านไทย-เขมร ในภาคอีสาน และศึกษาสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการผลิตพืชรวมทั้งความสัมพันธ์ของการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการผลิตพืชเศรษฐกิจกับภาวะหนี้สิน โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ซึ่งใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในการสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือน และใช้แบบสอบถาม จากการศึกษาพบว่าก่อนปี พ.ศ. 2500 บ้านโพนมน มีระบบการผลิตเพื่อเลี้ยงตนเองในครัวเรือนเป็นหลักโดยการทำไร่ ในช่วง 70 ปีแรกตั้งหมู่บ้าน และการทำนา เมื่อประมาณ 50 ปี มาจนถึงปัจจุบันอาชีพของคือ การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ปลูกพืชผักสวนครัว ระดับการใช้เทคโนโลยีการผลิตยังเป็นแบบดั้งเดิม ภายหลังปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา ได้มีการนำเทคโนโลยีใหม่เข้ามาเพื่อเพิ่มผลผลิต เช่น ข้าวพันธุ์ใหม่ และปุ๋ยเคมีมาช่วยให้ผลผลิตเพิ่มสูงขึ้น การนำใช้เทคโนโลยีที่ไม่มีราคาแพง ทำให้ประชาชนลดหนี้สินได้เป็นจำนวนมาก

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (2527) ศึกษาเรื่อง “การร่วมมือของประชาชนต่อโครงการพัฒนาชนบทยากจน” ในจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดเชียงราย จังหวัดละ 2 อำเภอ อำเภอละ 3 ตำบล ตำบลละ 2 หมู่บ้านมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระบบและรูปแบบของความร่วมมือของประชาชนต่อโครงการพัฒนาชนบทยากจน ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความร่วมมือของประชาชนที่มีต่อโครงการพัฒนาชนบทยากจน และความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อนโยบายของรัฐบาลในการพัฒนาชนบทยากจน โดยใช้วิธีการวิจัยภาคสนามด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้แบบสอบถาม ใช้การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่ได้กำหนดไว้ทุกครัวเรือน และใช้การ

ประมวลผลด้วยโปรแกรมทางสังคมศาสตร์ (SPSS) ใช้การทดสอบด้วยไคสแควร์ จากการศึกษาพบว่าประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจในโครงการที่มีนัยสัมพันธ์กับความพึงพอใจ 95.3 % ยิ่งนับว่าสูงมาก ส่วนการใช้เทคโนโลยีการผลิตในชนบทนั้น ปรากฏว่าประชาชนที่นำเทคโนโลยีค่อนข้างสูงคือ 28.2 % การใช้แรงงานนั้นประชาชนส่วนมากให้ความสนใจในการใช้แรงงานกาย เพื่อพัฒนาชุมชนของตนเอง คือ 98.8 % ประชาชนมีความพึงพอใจต่อบริการของรัฐบาลมีถึง 99.7 % นับว่าสูงมาก และพอใจเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งนับว่านโยบายของรัฐบาลได้รับผลสำเร็จสูงในสายตาของประชาชน

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (2522) ศึกษาเรื่อง “ความคาดหวังกับความพร้อมรับในการสร้างงานของชาวชนบท” ในจังหวัดเชียงรายและจังหวัดขอนแก่น (ประเทศไทย) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาฐานะและวิธีการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจของชาวชนบทในปัจจุบัน ความคาดหวังและผลประโยชน์จากโครงการช่วยเหลือของรัฐบาล โดยใช้วิธีเชิงปริมาณใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในการสังเกต ใช้การสัมภาษณ์ ใช้แบบสอบถามหัวหน้าครัวเรือน จำนวน 965 คน โดยใช้โปรแกรม SPSS เพื่อประมวลผลข้อมูลจากการศึกษาพบว่าชาวชนบทส่วนมากร้อยละ 58.4 ของทั้งสองจังหวัดมีรายได้ต่ำกว่าปีละ 10,000 บาท ในปี 2521 เพื่อแก้ไขปัญหาการดำรงชีพ เพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้นนั้น ชาวชนบททั้งสองจังหวัดได้มีการกู้ยืมเงินมาลงทุนในด้านการเกษตร และได้ขายทรัพย์สินเพื่อให้พอใช้จ่ายในครอบครัว และได้ส่งสมาชิกในครอบครัวไปทำงานท้องถิ่นอื่น เพื่อส่งเงินกลับมาให้ครอบครัว คือ ร้อยละ 67.3 ในจังหวัดขอนแก่น และร้อยละ 39.3 ในจังหวัดเชียงราย ความคาดหวังของชาวชนบททั้งสองจังหวัดที่มีความต้องการและจำเป็นที่สุด คือ ที่ดินทำกิน ที่อยู่อาศัย แหล่งน้ำ เงินลงทุน เครื่องมือประกอบอาชีพ และเครื่องอำนวยความสะดวกในครัวเรือน ส่วนที่ดินทำกินและเครื่องมือประกอบอาชีพ เป็นปัจจัยที่สำคัญในการผลิตในด้านการเกษตรของชาวชนบท

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ (2540 : 10 – 13) ผลลัพธ์อันเนื่องมาจากโครงการพระราชดำริ จะทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนบ้านนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนแปลงไปในประเด็นดังนี้

- 1) ด้านสาธารณูปโภค ประชาชนในหมู่บ้านได้มีถนนหนทางผ่านเข้าสู่หมู่บ้าน เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านกับตัวเมือง มีไฟฟ้าใช้สำหรับให้ความสะดวกสบายในครัวเรือน มีบ่อน้ำบาดาลใช้ในหมู่บ้าน
- 2) ประชาชนก็จะมีที่ดินเป็นที่ทำกินเพิ่มขึ้น อันเนื่องจากการจัดสรรที่ดินของโครงการ
- 3) ประชาชนมีระบบชลประทาน เพื่อนำน้ำเข้าสู่พื้นที่การเพาะปลูกและการประมง

4) ประชาชนภายในหมู่บ้านได้รับการฝึกอบรมวิชาการด้านการเกษตรและได้รับแนว
พันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์จากโครงการ

5) ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้น เพราะมีการผลิตหลากหลายอาชีพ และมี
ผลต่อการดำรงชีวิตในทางที่ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น

โครงการพระราชดำริเป็นโครงการเดียวในประเทศไทย ที่ได้รับพระราชทานให้การช่วยเหลือประชาชนลาว โดยเฉพาะประชาชนบ้านนาปางและบ้านที่อยู่รอบ ๆ โครงการ ที่มุ่งส่งเสริมยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น และช่วยให้ประชาชนได้รับการพัฒนาด้านวิชาการเกษตรที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ และสามารถผลิตอาหารการกินต่าง ๆ ที่พอเพียงต่อการอุปโภคบริโภค อนึ่ง ฝ่ายลาวเองก็ได้สร้างถนนและนำเอาไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้านในบริเวณของโครงการ เพื่ออำนวยความสะดวกสบายให้แก่ประชาชนและโครงการเพื่อดำเนินการด้านกิจกรรมต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ และสังคมภายในบ้านนาปาง

สำนักงานส่งเสริมเอกลักษณ์ของชาติ (2531 : 35 – 43) โครงการมูลนิธิท่านอาจารย์วัน อุตตโม เพื่อพัฒนาการเกษตร การศึกษา อนามัยและสังคม ในพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จังหวัดสกลนคร โครงการนี้เป็นโครงการพัฒนาชนบทโดยครบรูปแบบ คือ พัฒนาทั้งทางด้านการเกษตร ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งของชาวชนบท รวมทั้งพัฒนาทางการศึกษาอนามัยและสังคม ซึ่งมีวัตถุประสงค์มุ่งส่งเสริมให้ประชาชนมีการพัฒนาด้านการเกษตร การศึกษา อนามัยและสังคม ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และรวมทั้งส่งเสริมสนับสนุนการทำงานระหว่างภาคราชการกับประชาชนให้ได้ผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น นอกจากนั้นมูลนิธิยังมีนโยบายที่จะพัฒนาเพื่อที่จะให้ประชาชนได้พัฒนาครอบครัว พัฒนาสังคม พัฒนาหมู่บ้าน พัฒนาอำเภอของพวกเขาให้มีความอยู่ดีกินดีตามนโยบายของรัฐบาล

โครงการในพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวดำเนินการในเขตพื้นที่อำเภอส่องดาว จังหวัดสกลนคร ได้กระทำการพัฒนาไปอย่างต่อเนื่อง คือ ได้สร้างฝายน้ำ 7 ฝาย ซึ่งบรรจุน้ำได้ประมาณ 6 ล้านกว่าลูกบาศก์เมตร และต่อท่อประปาจากฝายต่าง ๆ ไปยังหมู่บ้านทั้ง 37 หมู่บ้าน ซึ่งมีพื้นที่ 222,500 ไร่ และมีประชากรอาศัยอยู่ประมาณ 30,000 คน ได้ใช้น้ำอย่างอุดมสมบูรณ์และอย่างสะดวกสบาย ในด้านการเกษตรได้ส่งเสริมให้ประชาชนปลูกพืชไร่ คือ ส่งเสริมให้ปลูกข้าวหอมมะลิ ซึ่งเป็นข้าวที่มีราคาดีที่จะทำให้ประชาชนมีรายได้ดี นอกจากนั้นก็ส่งเสริมให้มีธนาคารข้าวโดยมูลนิธิเป็นผู้สนับสนุนให้กับประชาชนที่อดอยากยากจน และส่งเสริมให้ประชาชนทำปุ๋ยหมักด้วยตนเอง นอกจากนั้นยังได้รับการสนับสนุนในเรื่องของโครงการศิลปาชีพพิเศษของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถด้วย โดยได้ส่งเสริมการปลูกหม่อน

เลี้ยงไหม ส่งเสริมการขายผ้าไหม ผ้าฝ้าย ส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ การปลูกปารักน้ำและส่งเสริมด้าน
 ทัศนกรรมให้ประชาชนได้มีอาชีพเสริม ด้านการศึกษาได้มีการพัฒนาด้านอุปกรณ์การเรียนการ
 สอน สร้างอาคารเรียนที่ทันสมัยให้ และส่งเสริมเรื่องการกีฬา และให้ทุนสนับสนุนนักเรียนที่จบ
 ชั้นประถมแล้วให้มีโอกาสเรียนในระดับชั้นมัธยมปีละประมาณ 111 ทุน ทุนละ 1,000 บาท ใน
 เรื่องของการอนามัย ได้ส่งเสริมให้มีการทำส้วมที่ถูกสุขลักษณะ มีการบั่นโองเก็บน้ำฝน รับน้ำฝน
 ไว้ใช้ได้อย่างถูกสุขอนามัย ในด้านสังคมได้ให้การสนับสนุนในเรื่องของการกีฬา การแข่งขันกีฬา
 ประชาชนให้ได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์และจัดฝึกอบรมทางด้านจริยธรรม ศีลธรรม ให้กับ
 เยาวชนและส่งเสริมในเรื่องของสังคมให้รู้จักที่จะมีความรับผิดชอบ รู้จักมีการเสียสละ รู้จักมีการ
 รักความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจกันพัฒนาความเป็นอยู่ พัฒนาอาชีพในครอบครัวในสังคมและใน
 อำเภอก็มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ (2530 : 142 – 147) โครงการพัฒนาหมู่บ้าน
 ทับลานตามพระราชดำริ อำเภอนาดี ปราชินบุรี เป็นโครงการที่จัดขึ้นตามเป้าหมายของแผน
 พัฒนาโครงการพระราชดำริ มีจุดมุ่งหมายในการพัฒนาหมู่บ้านทับลาน ก็เพื่อจัดที่ดินทำกินให้แก่
 ประชาชน พัฒนาอาชีพโดยเฉพาะด้านการเกษตร ให้ประชาชนได้มีอาชีพด้านการเกษตรที่ถูกต้อง
 และถาวร มีที่ดินทำกินที่ถาวร นอกจากนั้นยังฝึกอบรมให้ประชาชนได้มีความรู้ มีประสบการณ์ใน
 การประกอบอาชีพและที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง ก็เพื่อให้ประชาชนได้มีความรู้ ความสามัคคี และ
 สามารถจะพัฒนาหมู่บ้านของตนเองได้ การพัฒนาประการที่ 1 เพื่อพัฒนาจิตใจของประชาชนให้
 มีความสามัคคีกลมเกลียวกันในหมู่ประชาชน ประการที่ 2 เพื่อที่จะให้ประชาชนได้มีความรู้ และมี
 ประสบการณ์ในการประกอบอาชีพทางการเกษตรและด้านอื่น ๆ ด้วย ประการที่ 3 ก็คือจัดที่ดินทำ
 กินให้แก่ประชาชนตามความเหมาะสม เพื่อให้ประชาชนมีที่ดินเป็นของตนเองและมีความมั่นคงใน
 การประกอบอาชีพในวันข้างหน้า

ในการพัฒนาหมู่บ้านทับลานนี้ได้มีการดำเนินโครงการ คือ จัดหาแหล่งน้ำให้แก่ชาว
 บ้าน โดยการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำระบบชลประทานขึ้น เพราะเป็นปัจจัยสำคัญในการประกอบ
 อาชีพการเกษตร รวมทั้งได้จัดสร้างขวางข้าว โรงสีข้าว และได้ส่งเสริมการเกษตรแผนใหม่ตามหลัก
 วิชาการ และได้ส่งเสริมอุตสาหกรรมในครอบครัว พร้อมทั้งได้ปรับพื้นที่ทำกินและพื้นที่อาศัยให้
 ประชาชน คือ ได้ทำรังวัดแบ่งแปลงที่อยู่อาศัยได้จำนวน 163 แปลง และวัดแบ่งแปลงที่ทำกิน
 จำนวน 326 แปลง ก่อสร้างถนนสายใหม่ระยะทาง 18 กิโลเมตร ได้พื้นที่กว่า 1,750 ไร่ ได้ปลูกป่า
 เพื่อชุมชนเป็นเนื้อที่ 74 ไร่ ในด้านการศึกษาก็ได้สร้างโรงเรียนร่มเกล้าขึ้นที่นี่ เพื่อให้เด็กในหมู่บ้าน
 ทับลานได้เข้าเรียนมีความรู้ความสามารถทัดเทียมกับเด็กในหมู่บ้านอื่น ๆ

สำนักงานส่งเสริมเอกลักษณ์ของชาติ (2526 : 68 – 72) โครงการพัฒนาบริเวณพื้นที่ห้วยปลาตุก กิ่งอำเภอนาดัว อำเภอปากชม จังหวัดเลย ตามพระราชดำริ แผนหลักของโครงการนี้คือ จัดหาที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้แก่ประชาชนที่ยากจนและขาดแคลนที่ทำกิน ซึ่งมีจำนวนถึง 400 ครอบครัว และได้ร่วมกับชาวบ้านในการปลูกสร้างสวนป่าจำนวน 3,500 ไร่ นอกจากนั้นยังได้สร้างถนนในหมู่บ้าน บุกเบิกที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้ประชาชน ตลอดจนจัดหาแหล่งน้ำขนาดเล็กเพื่อการอุปโภคบริโภคสำหรับประชาชน ในด้านการศึกษาได้ทำการจัดสร้างโรงเรียนให้แก่หมู่บ้านและจัดหาครู และอุปกรณ์การสอน ด้านสาธารณสุขได้ให้การรักษาพยาบาลในพื้นที่ และก่อสร้างสถาบันบริการสาธารณสุขชุมชน ตลอดจนฝึกอบรมพนักงานสุขภาพชุมชนในหมู่บ้าน สำหรับแผนพัฒนาด้านการเกษตรได้กำหนดขอบเขตโครงการสำรวจ จำแนกสมรรถนะดิน อนุรักษ์ดินและน้ำ พร้อมทั้งปลูกพืชบำรุงดิน และนอกจากนั้นแล้วยังได้เอาใจใส่ในด้านอุตสาหกรรมในครัวเรือนของประชาชนอีกด้วย ได้ฝึกอบรมส่งเสริมอาชีพอุตสาหกรรมในครอบครัวเพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ประชาชน และจัดหาตลาดเพื่อจำหน่ายผลิตภัณฑ์ดังกล่าว เพื่อดำเนินตามแนวพระราชดำริ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโครงการพัฒนาพื้นที่ในบริเวณห้วยปลาตุกนี้ ในปัจจุบันพื้นที่บริเวณนี้ได้กลายเป็นแหล่งอาหารและผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรที่มีผลผลิตที่พอเพียงต่อการยังชีพ โดยในปีพุทธศักราช 2524 สามารถเพิ่มผลผลิตข้าวโพดมากกว่า 350 ตัน ข้าวมากกว่า 700 เกวียน และพืชตระกูลถั่วมากกว่า 100 ตัน ได้ถูกส่งออกสู่ตลาด และในปัจจุบันก็ได้ทดลองปลูกพืชไม่ผลเมืองหนาวและไม่ประดับเมืองหนาวขึ้นด้วย เพื่อช่วยหาหนทางเพิ่มรายได้พิเศษให้แก่ประชาชนในพื้นที่บริเวณห้วยปลาตุกนี้

สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ (2537 : 189 – 196) ศูนย์การศึกษาพัฒนาภูพานพิพิธภัณฑิรรมชาติที่มีชีวิต พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชดำริให้จัดตั้งศูนย์ศึกษาขึ้นเพื่อช่วยเหลือประชาชนในภาคอีสานที่มีสภาพแห้งแล้ง และประชาชนมีฐานะยากจน ศูนย์ศึกษาดังกล่าวนี้นี้ชื่อว่า “ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” เพื่อเป็นศูนย์กลางเผยแพร่ความรู้สู่ประชาชน นำไปพัฒนาท้องถิ่นและตนเองเพื่อยกระดับความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นต่อไป ศูนย์ศึกษาพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตั้งอยู่ที่บ้านนาคเค้า ตำบลห้วยยาง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร ศูนย์ศึกษาดังกล่าวนี้นี้มีวัตถุประสงค์ 4 ประการด้วยกันคือ

- 1) เพื่อให้เป็นศูนย์ศึกษาและทดลองงานด้านพัฒนาทุกรูปแบบ รวมทั้งถ่ายทอดเทคโนโลยีแผนใหม่สำหรับเป็นตัวอย่างให้ประชาชนนำไปใช้ปฏิบัติในพื้นที่ของตนเอง
- 2) เพื่อส่งเสริมให้มีการบำรุงรักษาและพัฒนาป่าไม้ในเขตบริเวณของศูนย์ด้วยระบบชลประทาน

- 3) เพื่อส่งเสริมให้มีการปลูกพืชเศรษฐกิจและนำผลผลิตทางการเกษตรมาแปรรูปเป็นสินค้าเกษตรอุตสาหกรรม
- 4) เพื่อส่งเสริมการพัฒนาอาชีพทางการเกษตรต่าง ๆ เช่น การกสิกรรม การประมง การปศุสัตว์ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนมีอาชีพที่มั่นคงและมีรายได้พอเลี้ยงครอบครัว
- ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริได้มีการดำเนินงาน ซึ่งประกอบด้วยงานต่าง ๆ ดังนี้
- งานบริหารส่วนกลาง ทำหน้าที่ประสานงานอำนวยความสะดวกให้กิจกรรมต่าง ๆ ด้วยความคล่องตัวรวดเร็ว
- งานชลประทาน ทำหน้าที่สร้างแหล่งกักเก็บน้ำและระบบส่งน้ำและแนะนำเกษตรกรให้รู้วิธีจัดทำระบบส่งน้ำ
- งานศึกษาและพัฒนาเกษตรกรรม ทำหน้าที่ศึกษาและทดลองหาพันธุ์พืชที่เหมาะสมทดสอบระบบการทำฟาร์มในลักษณะไร่นาสวนผสมและใช้การอบรมวิชาการ
- งานศึกษาและพัฒนาป่าไม้ ทำหน้าที่อนุรักษ์ป่าไม้ อนุรักษ์พื้นที่ต้นน้ำลำธาร ปลูกป่าฟื้นและไม้ใช้สอย
- งานสาธิตส่งเสริมและพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการประมง ทำหน้าที่ศึกษาพัฒนาประมงน้ำจืด เผยแพร่ให้ความรู้ในการเลี้ยงสัตว์น้ำและส่งเสริมการเลี้ยงปลาในบ่อ
- งานศึกษาและพัฒนาด้านปศุสัตว์ ทำหน้าที่พัฒนาด้านการเลี้ยงสัตว์ ส่งเสริมเกษตรกรให้มีความรู้ในด้านการเลี้ยงและป้องกันโรคระบาดสัตว์ และการผลิตอาหารสัตว์โดยใช้วัตถุดิบเหลือจากการเกษตร
- งานศึกษาและพัฒนาปรับปรุงบำรุงดิน ทำหน้าที่ปรับปรุงดิน อนุรักษ์ดินและน้ำ วิจัยทดสอบถ่ายทอดความรู้เพื่อพัฒนาที่ดิน และนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์
- งานส่งเสริมอาชีพอุตสาหกรรมในครอบครัว ทำหน้าที่ฝึกอบรมอาชีพอุตสาหกรรมให้เกษตรกรเพื่อให้มีรายได้เสริมจากอาชีพหลักทางการเกษตร
- งานพัฒนาหมู่บ้านตัวอย่าง ทำหน้าที่ส่งเสริมพัฒนาคุณภาพเด็กเยาวชนและสตรี จัดระเบียบหมู่บ้าน พัฒนาหมู่บ้านน่านกเคี้ยวด้วยระบบสหกรณ์ เพื่อเป็นตัวอย่างให้หมู่บ้านใกล้เคียง
- งานสาธารณสุข ทำหน้าที่ส่งเสริมให้ประชาชนในเขตหมู่บ้านบริวารรู้จักรักษาสุขภาพและป้องกันโรคที่ดี

งานส่งเสริมการเกษตร ทำหน้าที่นำความรู้ที่งานศึกษาและพัฒนาเกษตรกรรมได้ดำเนินการศึกษาและทดลองจนมีผลที่น่าพอใจแล้วไปส่งเสริมสาธิตให้เกษตรกรได้เรียนรู้และทดลองทำด้วยตนเอง

งานฝึกอบรมและถ่ายทอดเทคโนโลยี ทำหน้าที่นำความรู้ที่กิจกรรมต่าง ๆ ได้ศึกษาทดลองค้นคว้าได้ผลเป็นที่น่าพอใจแล้วมาถ่ายทอดให้แก่เกษตรกรในหมู่บ้านบริวารและใกล้เคียง

เพ็ญพักตร์ ทองแท้ และไวทิสย์ สมุทรกลิน (2531 – 2532) ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการพระราชดำริทุ่งลิปะสะโง อำเภอนหนองจิก จังหวัดปัตตานี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคที่ชุมชนในโครงการพระราชดำริทุ่งลิปะสะโงที่ประสบอยู่ ผลจากการวิจัยพบว่าโครงการพระราชดำริทุ่งลิปะสะโงเป็นโครงการจัดที่ดินทำกินให้กับประชาชนที่ยากจน ปัญหาของเกษตรกรทุ่งลิปะสะโงคือความยากจน และสาเหตุของปัญหาดังกล่าวได้แก่ น้ำ ที่ดิน หนี้สิน และเงินทุน เกษตรกรส่วนใหญ่แก้ไขปัญหาคความยากจนโดยการย้ายถิ่นออก เพื่อไปหางานทำทั้งในจังหวัดใกล้เคียงและต่างประเทศ ส่วนเกษตรกรที่อยู่ในหมู่บ้านจำเป็นต้องหางานทำที่เป็นอาชีพเสริม เพื่อเป็นการหารายได้เพิ่มเพื่อการดำรงชีพ และได้มีการพัฒนาด้านอาชีพของเกษตรกรที่ยึดเป็นอาชีพหลัก อันได้แก่การทำนา ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นที่จะทำให้เกษตรกรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นกว่าเดิม

โครงการพัฒนาตามแนวพระราชดำริดังกล่าวข้างต้นจะเป็นแนวทางให้ผู้วิจัยนำไปเปรียบเทียบกับโครงการพระราชดำริที่บ้านนายาง ทั้งนี้เพื่อหาข้อเท็จจริงในกรณีหลังคือหมู่บ้านนายางว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงในเศรษฐกิจและสังคมต่างและเหมือนกันในมิติไหนบ้าง

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดทฤษฎีความขัดแย้งเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนหมู่บ้านนายาง อำเภอนาทายทอง กำแพงนครเวียงจันทน์ ตามที่มาร์กซ์ได้เสนอไว้โดยเฉพาะแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมนั้นจะขึ้นอยู่กับพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่เรียกว่า แบบวิธีการผลิต ซึ่งประกอบด้วยสองส่วนคือ พลังการผลิตและความสัมพันธ์ของสังคมในการผลิต ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงอยู่ในแบบวิธีการผลิตแล้วส่วนอื่น ๆ ของสังคม เช่น ครอบครัวและศาสนาเป็นต้นก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะที่มีโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรที่ได้ให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนหมู่บ้านนายาง

นอกจากแนวคิดทฤษฎีที่ได้กล่าวไปแล้ว ผู้วิจัยก็จะได้อาศัยแนวคิดทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ตามทฤษฎีของพาร์สันส์ดังได้เสนอไว้ข้างต้นและทฤษฎีการทำให้ทันสมัยที่เป็น

ฐานให้แก่การศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมตามที่แบล็กค็อก โอเชนสแตดท์ สเมลเซอร์ และโรสทาวได้เสนอไว้ข้างต้น

กรอบการวิจัย (Research Frame)

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎี (theoretical studies) และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาเชิงประจักษ์ (empirical studies) เพื่อใช้เป็นฐานในการสร้างกรอบการวิจัยดังแสดงไว้ในแผนภาพ 4

แผนภาพ 4 กรอบการวิจัย

